Norge og foreningen med Sverige. 1905.

NORGE

OG

FORENINGEN MED SVERIGE

NORGE

OG

FORENINGEN MED SVERIGE

AF

FRIDTJOF NANSEN

TREDJE OPLAG

KRISTIANIA
JACOB DYBWADS FORLAG
1905

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI A/S.

Forord.

For at forstå den uenighed som, særlig i den seneste tid, har tilspidset sig i det politiske forhold mellem Norge og Sverige, er det nødvendigt at kjende de to folks tidligere historie, og de omstændigheder, hvorunder foreningen mellem dem blev istandbragt og har udviklet sig. Hensigten med denne lille bog er at gi udenlandske læsere, som lidet kjender til vort folks fortid, en kort og pålidelig fremstilling af de vigtigste forhold og begivenheder som, med næsten logisk konsekvens, har ledet til den nuværende krise. Bogen gjør ikke i nogen henseende fordring på at indeholde noget nyt eller originalt; den omhandler emner hvorom det er skrevet, og endnu kan skrives mange bind. Jeg har tvertom søgt efter bedste evne at bringe alt, som her meddeles, i nøieste overensstemmelse med de sikreste og mest anerkjendte autoriteter, og jeg har søgt råd og bistand hos ansete mænd i vort land af de forskjelligste anskuelser; jeg tror derfor at kunne påstå, at hvad som står på

de følgende blade, er en nøgtern og pålidelig fremstilling af det som er foregåt, og af hvad det norske folk mener. Mit håb er at en udlænding efter gjennemlæsningen af dette hefte, vil ha erhvervet forudsætninger for at kunne danne sig en nogenlunde berettiget mening om de vanskeligheder som er opståt i forholdet mellem Sverige og Norge.

Lysaker, mai, 1905.

Fridtjof Nansen.

Indhold.

I. HISTORISK INDLEDNING

Det høres ofte udtalt at det norske folk er et ungt folk. Så smigrende end denne opfatning kan være for os nordmænd, så er den dog feilagtig, hvis dermed menes at Norge er ungt som suverænt rige.

Norge er et af Europas ældste kongedømmer, dets historie som suveræn stat strækker sig over mer end tusen år. For at sammenligne det med nærmestliggende eksempler, så kan det nævnes, at Norge blev et samlet kongerige allerede i slutten af det niende århundrede (år 872), og har for de følgende to eller tre århundreder en fuldt pålidelig historie, mens Sveriges endnu er dunkel, og væsentlig bare består i en række navne på konger. Da Harald Hårfagre ved sjøslaget i Hafrsfjord (år 872) overvandt de sidste småkonger og grundla kongeriget Norge, hadde Alfred den store hersket bare i et år over England. Af nuværende riger i Europa kjendtes på den tid

et kongerige Danmark, et kongerige England, og et fransk eller frankisk kongerige, samt et russisk fyrstendømme. I denne fjerne historiske tid udfolded Norge en kraft udad, som er merkelig. De vestnordiske folk spiller en fremtrædende rolle i vikingetidens statsdannelser. Nordmændene grundlægger kolonier på Island, Grønland, på de skotske øer, som blev dele af den norske krone; de nedsætter sig på øen Man, grundlægger kongeriget i Dublin, og ved at være med om Normandiets erobring[1] griber de ind også i Frankriges historie, og indirekte tilfører de den britiske kultur frugtbare elementer. Den tids nordmænd er ogsaa de første virkelige oceanfarere som historien kjender, idet de løsrev sig fra tidligere tiders kystseilads, og med dristighed satte kurs tvers over Atlanterhavet (Leiv Erikssøn år 999) uafhængige af alle kyster og land. De indleded derved en ny æra i den europæiske sjøfarts historie 500 år før Columbus. Under disse sine oceanfærder opdaged og landsteg de også på det amerikanske kontinent (Leiv Erikssøn år 1000) antagelig på Nova Scotia, som de kaldte «Vinland».[2] Her grundla de for en tid en norsk koloni, men hvor længe denne forbindelse blev opretholdt kan ikke bestemmes,

[1] Normandiets erobrer Rollo eller Gangerolf var efter norske historiske optegnelser, søn af Ragnvald Mørejarl fra Oplandene i Norge.

[2] Se Gustav Storm, «Studier over Vinlandsreiserne», Årbøger for Nord. Oldkynd. og Hist. 1887.

da de historiske optegnelser derom er for sparsomme.

Den norske stamme var således tidlig spredt i mange småriger udenfor sit eget land. Dette skyldes vel for en del den sterkt indskårne norske kysts eiendommelige naturforhold, som måtte udvikle dens befolkning til sin tids første sjøfolk, dertil kom en sterk uafhængighedsfølelse og en eventyrlig lyst til bedrifter. Ved sine stadige færder som vikinger, krigere, og kjøbmænd, kom nordmændene i berøring med andre folk, særlig angelsakser og irer, og de bragte med sig hjem bidrag til en sammenligningsvis ny og eiendommelig kultur, som tilhørte hele det norrøne folk, men hvis ypperste blomstring i literære verker i middelalderen var knyttet til den norske koloni Island.

Den i 872 afsluttede samling af de talrige norske småkongedømmer til ett rige, førte ikke til national koncentration; riget savned en sterk centralmagt. Dertil kom at landet hadde en i forhold til sin store udstrækning sparsom befolkning. Ved sin heldige geografiske beliggenhed var dette fjeldland lidet udsat for ydre fiender, som ved sine angreb kunde tvinge dets beboere til sterkt sammenhold. Derved at de enkelte gårde lå spredt, ofte med større afstande imellem, og derved at de enkelte beboede bygder ofte var vidt adskilte ved fjeldrygge og skoger, fik de norske odelsbønder og selveiere en sterk

tilbøielighed til uafhængighed og selvrådighed, som vanskeliggjorde den sammenslutning og underordning under en ledende vilje, som fælles nationale opgaver påtvinger. Til forskjel fra det øvrige Europa var derfor Norge i sin tidligere historie, som det er det den dag i dag, altfor meget en samling af individer og bygder med særmeninger, til at det kunde optræde med den enige og samlede styrke udad, som kan være ønskelig for en suveræn stat. Heri ligger vor svaghed, som f. eks. muliggjorde at vi i såvidt lang tid fandt os i utilfredsstillende forholde under foreningen med Danmark; men deri ligger på en vis måde kanske også vor styrke som folk.

Indre stridigheder om kongetrone og overherredømme tæred gjennem århundreder på landets kraft. De gamle aristokratiske ætter, var forholdsvis fåtallige i dette demokratiske land af odelsbønder, og de oprev hverandre indbyrdes under disse kampe, samtidig med at folket svækkedes. Derved kom landet til at savne ledende familier, som med sit bare navn kunde samle folket om sig i vanskelige tider, og gjøre modstand mod indflydelse udenfra. Men denne mangel på ledende mænd og ætter, som i andre lande varetog lovene og stod mellem konge og folk, bragte hos os det sidste i mer direkte forbindelse med statsstyrelsen, og gjorde det mer loyalt såvel mod gjældende lov som mod konge. Dette forklarer, at troskab mod kongehuset altid har været et særkjende for den norske

bonde, hvilket tildels har været skjæbnesvangert i vort folks historie, som straks skal sees. Da det norske kongehus uddøde på mandssiden i 1387, gik Norges krone over til det danske kongehus,[1] og på grund af det norske folks loyalitet, og dets mangel på ledende familier, gled landet modstandsløst ind i en forening først med Danmark og Sverige (den såkaldte Kalmarunion) og siden med Danmark alene.

De tre landes folk hadde dengang forlængst udviklet hvert sit sproglige og etnologiske særpræg, som var helt forskjelligt; ved historie og tradition var de blit fremmede for hverandre, og hadde ofte ført bitre indbyrdes kampe.

Allerede denne Kalmarunion blev ulykkelig. Sverige brød ud af den ved en opstand i 1521, mens Danmark og Norge vedblev at holde sammen, vistnok som to særskilte, selvstændige riger, men under samme dynasti. Nordmændenes troskab mod sin konge viste sig også denne gang, idet den danske konge Kristian II, som først blev fordrevet fra Sverige under opstanden i 1521, senere blev fordrevet også fra Danmark, men fandt sin sidste tilflugt i Norge, hos sine tro norske undersåtter, som ikke vilde svigte sin lovmæssige suveræn. Norge vedblev altid under denne forening at være et arverige, mens Dan-

[1] Foreningen mellem de to lande begyndte forøvrigt med at den norske tronfølger, Olav Håkonssøn, blev valgt til dansk konge i 1376. Han blev også konge i Norge i 1380, men døde allerede 1387.

mark var blit et valgkongedømme; dette forklarer også at kongerne ofte kom til at søge sin sikreste støtte hos det demokratiske norske folk og ikke hos den danske adel, som dog altid, for at vedligeholde foreningen med Norge, valgte den der arveberettigede konge også til dansk tronfølger. Det var først ved en statsomvæltning i 1660 at tronens arvelighed blev gjenindført i Danmark i forbindelse med enevoldsmagten.

Norge vedblev at være forenet med Danmark indtil 1814, men vel at merke som et særeget rige.[1] Kongerne kunde optræde som Norges monark alene, hvad de også ved given anledning gjorde, f. eks. ved afslutning af en grænsetraktat mellem Norge og Sverige. Sær-

[1] Det har fra enkelte hold været påståt, at Norge i virkeligheden blev en provins under Danmark, fordi den danske adel, på rigsdagen i Kjøbenhavn 1536, tvang Kristian III til i sin danske håndfæstning at love, at Norge, hvis han måtte erobre det med våbenmagt, ikke mere skulde være et eget rige, men bli en del af Danmark. Men dette løfte holdt han ikke; ti Norge blev ikke erobret; løftet kunde således ikke i mindste grad være bindende for Norge. Dette er forlængst, allerede i det 18de århundrede, tilstrækkeligt godtgjort af danske og norske historikere; det er udførlig påvist, at al tale om Norge som provins er urigtig; ja Kristian III anerkjendte selv Norges særstilling i en med Sverige sluttet traktat bare en måned efter nævnte håndfæstning. Norge vedblev altid at være et suverænt rige, og var derfor bl. a. ikke forpligtet til at underkaste sig Kieler-traktaten.

lig er at merke, at Norge hadde sin selvstændige, helt nationale hær (grundlagt 1641), hvis historie vi mener at kunne se tilbage på med tilfredshed, og som også stod sin prøve, da begivenhederne i det 19de århundredes begyndelse påkaldte dens medvirkning.

Sverige udvikled sig under sit nationale kongedømme til en magt af rang. Under Gustaf Adolf kom det til at spille en betydningsfuld rolle i Europas historie, under den tapre Karl XII kunde det binde an med den stormagt, som raskt udvikled sig ved dets østlige grænse, og det hævded sin stilling som Østersjøens behersker. Med sit herredømme over Pommern og store dele af østersjøprovinserne i syd, og Finland i øst, var det en stormagt; og denne magt var truende særlig for de to andre nordiske folk. Sverige måtte naturlig komme til at stille sig det mål at bli eneherre på den skandinaviske halvø. En kjendt svensk forfatter[1] erkjender, «at Norge gjennem århundreder var formålet for vore store kongers politik,» — at det vakte det svenske folks «lystnad», og at besiddelsen af Norge efter Finlands tab (1809) betragtedes som nødvendig for opretholdelsen af Sveriges fremtidige tryghed og selvstændighed. Gang på gang rakte Sverige hånden ud efter Norge, men de svenske våben har ikke hat held med sig, såsnart de kom over den norske

[1] Schinkel-Bergman, «Minnen», bd. VI, s. 31—32.

grænse. Da samtidig vort broderrige Danmarks våben ofte lå under for de svenske, så endte alligevel disse krige med, at Danmarks og Norges konge afstod Norges sydlige og østlige provinser, Bohuslæn, Jemteland og Herjedalen; og disse er nu en del af Sverige. Svenskernes sidste alvorlige forsøg på med våbenmagt at underlægge sig Norge, slutted med Karl XII's fald under den norske fæstning Fredrikstens mure i 1718. I de følgende 90 år var Sverige optat, dels med at læge sine sår fra erobringstiden, og dels med at værge sig mod Rusland; men da det i 1809 måtte afstå Finland til dette rige, fik dets gamle drømme om at underkaste sig Norge ny næring.

I Norge voksed i denne tid kravet på at gjenopta en mer selvstændig tilværelse end den, foreningen med Danmark lidt efter lidt hadde fremkaldt. Tabet af den dansk-norske flåde ved englændernes bombardement på Kjøbenhavn i 1807 blev det afgjørende vendepunkt. Danmark blev derved berøvet evnen til at tilføre Norge nogen understøttelse, og forhandlinger kom nu igang mellem formående norske og svenske mænd om en forening, dels af de tre skandinaviske riger, og dels mellem Norge og Sverige alene.

Et i historien kanske enestående udslag fik disse af privatmænd ledede forhandlinger, da Sverige i mars 1809 stod på afgrundens rand. Det var samtidig indviklet i krig med Rusland og med Danmark-Norge; russerne hadde besat hele Finland og rykked frem mod Sverige.

I Norge stod en hær på 28 000 mand ved den svenske grænse, under anførsel af prins Kristian August. Nordmændene var sine svenske modstandere overlegne, og vilde, om de hadde udnyttet situationen, sikkerlig kunnet tilrive sig dele af Sverige, eller ialfald gjenvinde sine tabte provinser; men vi så dengang heldigvis længer end til den øieblikkelige fordel; en svækkelse af Sveriges modstandskraft mod den indtrængende fiende fra øst vilde bringe Skandinaviens fremtid i fare[1], og uagtet vor øverstkommanderende, prins Kristian August, hadde sin konges bestemte ordre om at rykke ind i Sverige og føre krigen af al magt, slutted han våbenstilstand med den svenske modstander, for at de svenske tropper i ilmarscher kunde dra til Stockholm i det øiemed at afsætte den sindsvage Gustav den IV Adolf, og skabe fred med Rusland og Danmark-Norge.

Vi nordmænd er endnu glade og stolte over denne Norges optræden ligeoverfor det ulykkelige Sverige i 1809; men den står i en merkelig modsætning til den svenske synsmåde, som finder sit udtryk gjennem svenske penne (som dr. Sven Hedins) i denne tid, idet vi underrettes om,

[1] Vi har en af de daværende ledende normænd, grev Wedels udtrykkelige ord (i senere offentliggjort brev) for, at vi ikke måtte hjælpe «barbarerne» til at sønderlemme Skandinavien (Yngvar Nielsen, «Grev Herman Wedel Jarlsberg og hans Samtid», Kristiania, 1888, bd. I, s. 287).

at hvis Norges forening med Sverige opløses, vil det være uden interesse for det svenske folk, om Norge ødelægges og sønderlemmes af andre europæiske magter. At det svenske folk ialfald på den tid, i 1809, følte taknemlighed for hvad nordmændene hadde gjort, fik blandt andet sit udtryk derigjennem, at da den svenske rigsdag samme år skulde vælge en tronfølger efter sin nye barnløse konge, Karl XIII, faldt valget på den norske hærs anfører med den udtrykkelige begrundelse, at Kristian August «hadde gjort Sverige den største tjeneste, som det endnu hadde modtat af en udenlansk mand.»

Uheldigvis døde Kristian August inden et år derefter, og svenskerne måtte vælge en ny tronarving. Valget traf den franske hærfører marschal Bernadotte, som antog navnet Karl Johan. Svenskerne synes nu meget hurtig at ha glemt sin taknemlighed overfor nordmændene. Det stod snart klart for Karl Johan, at ethvert håb om at gjenvinde Finland måtte opgis, Sverige burde da langt hellere søge erstatning i erhvervelsen af Norge. Han ønsked sikkerlig helst en forening mellem Norge og Sverige på den venskabeligst mulige måde; men da vanskelighederne viste sig større end fra først af forudsat, synes han at ha mistvilet om dette, og tre år efter at hans forgjænger, påvirket af norske mænd, hadde reddet Sverige fra undergang, stilled han sit feltherretalent til disposition mod Frankrige og

Napoleon, mod at zar Alexander som vederlag, forpligted sig til at svigte sin tidligere bundsforvandt Danmark-Norge, og at lægge Norge ind under Sverige (*«procurer la Norvège à la Suède»*)[1].

Efter således at ha sikret sig Ruslands medvirken for sine planer mod Norge, istandbragte den svenske tronfølger alliancer[2] først med England (af 3dje mars 1813), kort tid efter med Preussen, gående ud på at gi ham frie hænder ligeoverfor Danmark-Norge, som var trukket ind i et skjæbnesvangert forbund med Napoleon. Målet var at bemægtige sig Norge. Umiddelbart efter slaget ved Leipzig rykked Karl Johan med svenske, preussiske og russiske tropper mod Danmark og vandt i Holsten en let seier over en liden del af kong Fredrik VI's danske (ikke norske) tropper.

Derved blev Kielertraktaten af 14de januar 1814 fremtvunget, hvorved den dansk-norske konge afstod Norges trone til den svenske konge. Det kunde synes, som om Norges skjæbne herved var beseglet, truet som det var, såvel af Sverige som af stormagterne; men man hadde glemt at regne med Norge selv; uadspurgt var det behandlet som en *quantité negligeable*. Det skulde imidlertid snart vise sig, at man herved hadde regnet feil.

[1] *Traité de St. Petersbourg en date du 5 Avril 1812.*

[2] Se Aubert, *La Norvège devant le Droit internationale* p. 9.

II. KIELERTRAKTATEN OG UNIONENS TILBLIVELSE

Ved Kielertraktaten blev Norge afståt til den svenske konge, — ikke til Sveriges rige. Den tanke at Norge skulde gå op i Sverige, eller bli et lydrige derunder, finder intet udtryk i denne traktat. Kongeriget Norges folk skulde fremdeles beholde nydelsen af sine gjældende love, rettigheder, privilegier, og friheder. Traktaten opløste foreningen mellem kongerigerne Norge og Danmark, den påla ikke Norge nogen pligt til at indgå i nogen forening med Sverige. Da Norges konge abdicerede og fraskrev sig alle rettigheder til dette lands krone, hadde Norge selvfølgelig et suverænt riges ret til selv at bestemme over sin forfatning og sin trone. Kongens overdragelse til en udenforstående af den myndighed Norges forfatning gav ham, var uretmæssig, og kunde ikke forpligte det norske folk.

Erkjendelsen heraf fik straks og spontant udslag i Norge. Såsnart efterretningen om Kielertraktatens afslutning nådde landet, vakte den overalt forbitrelse. Norges daværende statholder, den danske og norske prins Kristian Fredrik, sammenkaldte til Eidsvold, i nærheden af Kristiania, en rigsforsamling som repræsentered de forskjellige landsdele, og som fik i opdrag at beslutte om landets fremtidige forfatning og styrelse. Denne forsamling vedtog 17 mai 1814 en ny grundlov for kongeriget Norge, og valgte samme dag Kristian Fredrik til konge. Samtidig blev hæren, som forøvrigt allerede var på grænsevagt mod Sverige, sat helt på feltfod. Nordmændene mente fra tidligere erfaringer, at de nok kunde værge sit uveisomme land mod svenske angreb.

Den svenske konge vilde dog ikke afstå fra sin beslutning om at erhverve Norges krone, og svenske tropper rykked ind i landet under Karl Johans ledelse, den 28 juli 1814. Dette nærmest demonstrative felttog vared bare fjorten dage. I de eneste alvorlige kampe (Lier og Matrand) var nordmændene overlegne, og kasted den svenske hærs nordlige fløi tilbage over grænsen; den sterke klippefæstning Fredriksten (hvor Karl XII faldt i 1718) kunde svenskene ikke ta, derimod tog de Fredrikstads fæstning, som den norske hærs fører Kristian Fredrik allerede selv hadde bestemt sig til at rømme, og hadde berøvet det vigtigste skyts. Endnu forinden noget

afgjørende større sammenstød hadde fundet sted, og da Karl Johan netop hadde nådd så langt som til den norske hærs første forsvarslinje, hvor vanskelighederne for ham vilde begynde, åbned han underhandlinger med nordmændene. Det har blandt historikerne været meget forskjellige meninger om årsagen til denne Karl Johans optræden; hans ivrigste beundrere og forsvarere, som i ham så den store statsmand, har ment at han med statsmandens kløgt straks var på det rene med, at han som Norges fremtidige regent, vilde få en heldigere stilling, om han kunde bringe landet til at indgå på en frivillig union med Sverige, end om han kunde tvinge det til underkastelse ved våbenmagt. Andre, og særlig krigshistoriske autoriteter, som dansken Sørensen[1] og svensken Mankell[2], har sterkt fremholdt, at udsigterne for et fortsat felttog vilde stillet sig meget ugunstige for den franske feltherre Bernadotte, som intet kjendte til vort land, og ikke kjendte vor krigsførsel. De mener at han med sit feltherreblik så, at de vanskeligheder som vilde møde, når han skulde bryde den virkelige norske forsvarslinje, vilde bli ham for store, og at han aldrig vilde være i stand til at erobre dette fjeld- og skogland med den hær og de midler som stod til hans rådighed. Efter denne opfatning var det derfor ikke statsmanden Karl Johan, men feltherren Bernadotte, som begyndte under-

[1] Sørensen, Kampen om Norge, Kjøbenhavn 1871.
[2] Mankell, Felttoget i Norge 1814.

handlinger allerede efter et fjorten dages felttog. Hvordan det forholder sig hermed kunde jo nu være nogenlunde ligegyldig, hvis det ikke oftere fra svensk side var blit hævdet som undskyldning for Sveriges senere krænkende optræden overfor Norge, at det var på grund af svenskernes og Karl Johans ædelmod at de afstod fra at erobre Norge i 1814[1]. Sikkert er, at det

[1] Af megen interesse for belysningen af dette spørsmål er de nu offentliggjorte breve fra Sveriges daværende dronning, Karl XIII's gemalinde, Hedvig Elisabeth Charlotte, (se friherre Carl Carlson Bonde, «Sverige och Norge 1814», Stockholm 1896). Den 28 august 1814, to uger efter konventionen i Moss, skriver hun (Bonde, a. st. s. 128, note 1) til sin svigerinde, Sofie Albertine, bl. a. at det var en lykke for Sverige, at nordmændenes konge, Kristian Fredrik, savned mod, da han ellers kunde gjort svenskerne meget ondt, «ty», fortsætter hun, «man får verkligen icke göra sig några illusioner, och kronprinsen (Karl Johan) söker ikke ens att själf fördölja, att det nog skulle hafva varit alldeles omöiligt att vinna någonting emot norrmännen, om de ej själfva velat det, emedan man icke på något sätt kan komma åt dem bland deras höga fjäll och ointagliga pass, om de endast hafva en god ledning och själfva vilja försvara sig. Man kan nog lyckas drifva dem tilbaka till Kristiania, men det står icke uti någon armés förmåga att vidare förfölja dem.» Disse linjer er ikke fremkommet af sympati for nordmændene, som den svenske dronning kalder «upprorsmakare och traktatsbrytare», men de er sikkert grundet på meddelelser fra Karl Johan selv, hvilket jo også direkte fremgår af ovenanførte linjer.

I sin dagbog fra samme tid udtaler den svenske

fra svensk side blev gjort indtrængende forestillinger til Karl Johan om at fortsætte felttoget og indfri sit løfte om at erobre Norge for Sverige; men han svared, at hvis han hadde 40 000 mand og 6 millioner til at føre krig i 6 måneder, vel skulde kunne tvinge Norge til ikke at gjøre andre rettigheder gjældende end en erobret nations; men han mangled disse midler[1].

I ethvert fald spilled Karl Johan med beundringsværdig smidighed sin rolle i den vanskelige stilling, hvori han var stedt. Den svenske hær var ganske vist i mange henseender den norske overlegen; men landet frembød altfor mange naturlige forsvarsbetingelser, og Spaniens historie hadde lært ham betydningen af den

dronning sig endnu mer åbenhjertet. Idet hun vil, som hun sier, «lämna några hemliga detaljer,» skriver hun (Bonde, a. st. s. 190, note 1): «Bergens och Trondhjems distrikt kunde mycket länge göra motstånd, och om Norrmännen endast droge sig tillbaka bland sina fjäll, skulle de med lätthet kunna forsvara sig.» — — — — «Sverige skulle under tiden så småningom komma att förlora hela sin armé och desutom nödgas utgifva mycket pengar, då det alldeles ensamt utan några subsidier finge bekosta alltsammans.» Desuden ønsked Karl Johan ikke indblanding og hjælp fra fremmed hold; «han föredrog att själf försöka imponera på sina blifvande undersåtter.» Overfor disse fortrolige og utvetydige udtalelser fra Sveriges dronning, hvori hun henviser til udtalelser og opfatninger af Karl Johan selv, tar unegtelig den svenske tale om ædelmod og muligheden af erobring sig lidt besynderlig ud.

[1] Schinkel-Bergman, «Minnen», bd. VIII.

modstand som et fortvilet fjeldfolk kan yde, desuden var den svenske stats finanser så slette, at med nogen måneders fortsat felttog vilde «alle ressourcer været forbi»[1]. Dertil kom, at stormagternes stilling ingenlunde var så gunstig overfor Sverige og så ugunstig overfor Norge, som ønskelig kunde være fra svensk synspunkt. Nordmændene anså tilstanden i så henseende for slettere end den i virkeligheden var; det de frygted mest, var en engelsk blokade af vore kyster, hvorved landets tilførsel vilde bli afskåret; men Lord Castlereagh hadde, allerede før felttogets begyndelse, bestemt, at der ikke skulde ofres mer for at hjælpe prins Bernadotte. Hadde nordmændene kjendt denne beslutning, og således vidst, at en blokade ikke var at frygte for, hadde de sikkerlig ikke gåt ind på nogen våbenstilstand. Lige overfor stormagterne, og med blikket heftet på den Wienerkongres, som snart skulde træde sammen, var det derfor, som Karl Johan selv skrev, «af yderste vigtighed, at den norske affære hurtigst muligt blev afsluttet, og at foreningen mellem Norge og Sverige fandt sted frit og med fuldkommen samstemmighed» *(librement et avec une parfaite unanimité)*; men overfor den svenske opfatning gjaldt det om muligt at gi foreningen et helt andet udseende, og derfor heder det da i samme brev, at om man for at tækkes Wienerkongressen er nødt

[1] Trolle-Wachtmeister, «Anteckninger och minnen», Stockholm, bd. II, s. 9.

til at gjøre nordmændene nogen indrømmelser *(faire des sacrifices)*, så kan man jo altid siden ta dem tilbage» *(que l'on pourra refaire à une autre diète)*.[1] I lys af dette dobbeltspil må det vel også sees, at Karl Johan afviste det mæglingsforsøg, som gjordes af de af ham selv til hjælp indkaldte stormagts-kommissærer for England, Rusland, Østerrige, og Preussen. Det kan vel ingen tvil være om, at foruden de vanskeligheder som et fortsat felttog vilde budt, var det også stormagternes holdning, som fremkaldte unionstilbudet, og gav det sit stempel af en forening mellem to selvstændige og ligestillede folk, hvilket var det eneste nordmændene fandt at kunne gå ind på.

De indledede underhandlinger førte til en våbenstilstand og en konvention afsluttet i Moss 14 august 1814, mellem kronprins Karl Johan i den svenske konges navn og den norske regjering, om at forhandle om indgåelse af en forening mellem Norge og Sverige. Norges konge Kristian Fredrik forpligted sig — efter konventionens ordlyd — til straks «på den i den bestående forfatning foreskrevne måde» at sammenkalde «kongeriget Norges storting», med hvilket den svenske konges kommissærer direkte skulde forhandle. Kristian Fredrik erklærede sig villig til efter stortingets sammentræde at nedlægge den udøvende magt i nationens hænder og at forlade landet. På den anden side

[1] Trolle-Wachtmeister, a. st. s. 12.

forpligted den svenske konge sig til at anta den af rigsforsamlingen på Eidsvold vedtagne grundlov, og ikke at foreslå andre forandringer i denne end sådanne som var nødvendige for at muliggjøre en forening mellem de to riger.

Denne konvention til Moss er en traktat mellem de to stater. Den indeholder en folkeretslig anerkjendelse fra Sveriges side af Norge som uafhængig stat. Faktisk blev derigjennem Kielertraktaten allerede ved denne anledning frafaldt fra svensk side, Norges samtykke til en forenings istandbringelse blev erkjendt nødvendig. Ikke desto mindre har enkelte svenske politiske historikere senere gjort forsøg på at hævde Kielertraktaten som fremdeles gyldig.

Den bedste del af de norske tropper blev under den nu bestemte våbenstilstand stående under våben, og det overordentlige storting, som trådte sammen oktober 1814, kunde derfor i fuld frihed forhandle med den svenske konges kommissærer om den nye forening, og det fastholdt bestemt, at den norske stat retslig stod ubundet i sin bestemmelse vedrørende Norges fremtidige forhold til Sverige og med hensyn til et eventuelt nyt kongevalg.

Den 20 oktober udtalte stortinget sig foreløbig for, at «Norge skal, som et selvstændigt rige, forenes med Sverige under en konge, men under overholdelse af dets grundlov, med de til rigets held og i anledning af dets forening med

Sverige nødvendige forandringer.» De forandringer som i henhold hertil blev foretat i grundloven af 17 mai, gik ud på at åbne forfatningsmæssig adgang til en forening under fuld ligestilling med Sverige. Den således bare i enkelte punkter reviderede grundlov blev af stortinget vedtat den 4 november 1814, og samme dag valgtes Karl XIII af Sverige til også at være Norges konge, hvorved tillige Karl Johan blev Norges kronprins.

Ved kongevalget og vedtagelsen af den reviderede norske grundlov blev en nøgen tronforbindelse etableret, og en forening med den svenske stat, på i grundloven angivne betingelser, fra norsk side forberedt. Endelig fuldbyrdet blev forbindelsen mellem de to stater først ved den såkaldte «rigsakt» af 6 august 1815, som efterat være godkjendt af hvert riges nationalforsamling blev stadfæstet af kongen.

III. RIGSAKTEN

Rigsakten er det retslige grundlag for unionen mellem de to riger, og den angir selv at den indeholder «vilkårene for den imellem Norge og Sverige trufne forening under én konge men med særskilte regjerings-love.» Sverige kan ikke fordre noget større fællesskab, og Norge ikke påstå fællesskabet begrænset til noget mindre end det som denne overenskomst fastslår. Rigsaktens forudsætning er fuldstændig ligestillethed mellem de to stater, eller som stortingets enstemmige adresse til kongen i 1860 udtrykker det: Den i rigsakten givne grundvold er «rigernes ligeberettigelse og ethvert riges enerådighed i alle anliggender, der ikke er betegnet som unionelle.» I den skrivelse hvormed Karl Johan den 12 april 1815 ledsaged den svenske konges oversendelse til den svenske rigsdag af forslaget om rigsakten, heder det bl. a.: «Når tvende folk frivilligen underkaster

sig samme styrelse, bør enhver anledning til forskjel i deres forhold til den fælles regent med største omhu bortryddes. I modsat fald vil forbundet tidlig eller silde vorde brudt, og enten det ene folk snart undertrykke det andet, eller og ved deres voldsomme adskillelse avle ny sæd i gemytterne til bitre uenigheder, som for sekler skulle fjerne folkene fra hinanden.» . . . «For at nå dette mål (stiftelse af «en skandinavisk magt af tvende, længe fiendtlige folk» og fremme af «indbyrdes tillid og oprigtigt venskab») måtte ved bestemmelsen af de tvende folks fælles rettigheder en fuldkommen jevnlighed imellem dem oprettes, uden hensyn til deres folkemængde eller til landenes produktion.» . . . «Mens indvånernes antal i det ene rige viser betydelig overvægt, opveies denne igjen af det andet lands til forsvar heldige naturlige beliggenhed; og da hensigten ei burde eller kunde være, at nogetsomhelst af de tvende folk skulde anmasse sig en egenmægtig bedømmelse af det andets beslutninger, så anså Hans Kongelige Majestæt sig af flere grunde berettiget til at erkjende grundsætningen om en fuldkommen jevnlighed imellem begge i alle de spørsmål som angår deres fælles styrelse.»

Således lød den svenske kongemagts redegjørelse for unionen, og den svenske rigsdag bifaldt ikke alene det af det norske storting på forhånd vedtagne udkast til rigsakt, men anerkjendte udtrykkelig «jevnlighedsprincipet» ved at erklære, at «Riksens Ständer hafva er-

kåndt en fullkomlig jemnlikhet begge rikena emellan.»

Rigsaktens indledning angir som foreningens formål: «Værn om deres (d. e. folkenes) fælles troner», og dens § 1 lyder i den norske udgave: «*Norge skal være et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhændeligt rige, forenet med Sverige under en konge. Dets regjeringsform er indskrænket og arvelig monarkisk.*» Foreningen er et forbund mellem to suveræne, ligestillede stater om fællesskab i krig og fred og fællesskab i kongens person. På nærmere udformning af dette princip går rigsaktens enkelte bestemmelser ud; de gir tildels detaljerede forskrifter til sikrelse af fællesskab i kongens person, samt på at anordne forholdsregler for det tilfælde, at der ikke måtte findes nogen konge som er istand til personlig at vareta regjeringsanliggenderne. I § 4 er det bestemt, at kongen skal indeha visse vigtige statsfunktioner, nemlig retten til at sammenkalde tropper, begynde krig og slutte fred, indgå og ophæve forbund, sende og modta gesandter. Disse funktioner har altså hvert af rigerne traktatmæssig bundet sig til for sit vedkommende at la kongen udøve. I samme paragraf foreskrives særegne former for beslutning om krig. I § 5 åbnes det kongen adgang til behandling af fællesanliggender i overvær af medlemmer af begge landes regjeringer samtidig.

Bindeledet i foreningen, det som danner garantien for opnåelsen af dens formål (fællesskab

i krig og fred) er fællesskabet i kongens person. Udover krig og fred og kongens person, samt de organer, som i tilfælde midlertidig skal træde istedenfor den personlige konge, etablerer rigsakten ikke noget fællesskab for de to riger. Følgelig har hvert af rigerne bevaret sin fulde selvbestemmelsesret som suveræn stat i alle andre anliggender, som ikke kolliderer med det ovenfor angivne skarpt begrænsede fællesskab. Rigsakten indeholder, som nævnt, regler for behandlingsmåden af fællesanliggender, men overlader hvert rige selv at behandle alle andre anliggender i den form, det måtte finde tjenligst for sig.

Hvis man vilde gjøre sig klart, hvor lidet den indgåede forening og rigsakten ophæver de to rigers særskilte suverænitet, saa må man stadig huske på, at det var to hinanden helt fremmede magter, som blev forenet under en konge i 1814; at tale om «home rule» i Norge er således uberettiget. Det er i virkeligheden samme forhold og samme grad af fællesskab som vilde opstå, hvis man kunde tænke sig at f. ex. England og Frankrige blev enige om at slutte en permanent forsvarsunion under samme konge, men med bibehold hver for sig af alle andre institutioner og med intet andet fælles[1];

[1] Norge og Sverige har således særskilte regjeringer og nationalforsamlinger, bygget delvis på helt forskjellige grundprinciper, særegne hære og flaader, finans-, told-, justits-, militær- og kirkeforvaltning er forskjellig, der

da at tale om «home-rule» i England, når dette holdt på sin ret til selvbestemmelse i egne anliggender, vilde vel neppe nogen falde på.

Norges og Sveriges grundlove er helt forskjellige, og gjælder alene for hvert land særskilt. Ingen del af dem er af traktatmæssig eller unionel natur. Det modsatte har vistnok ved enkelte leiligheder, som senere omtalt, været hævdet fra svensk side. Men grundlovenes ikke unionelle natur er nu udtrykkelig anerkjendt af svenskerne, idet i sammensat statsråd (bestående af svenske og norske statsrådsmedlemmer) den 17 april 1885, de svenske ministre enstemmig udtalte bl. a.: «Den reciprocitet, som Norge har rätt att fordra till gjengäld derför, att Sverige ensamt beslutar öfver sin grundlag i denna liksom i andra dess delar ligger deri, att Norge ensamt beslutar öfver sin grundlag i alla dess delar.»

er toldgrænse mellem de to lande, deres penge- og myntvæsen er forskjelligt, lovgivning ligeledes, osv. osv.

IV. TRÆK AF UNIONENS HISTORIE

Efter århundreders strid var endelig en forening mellem de to riger tilveiebragt; men ikke på den vis som Sveriges mægtige mænd og slegter hadde ønsket og håbet, idet de vilde ha Norge som en erstatning for Finland. Allerede dette varsled mindre godt for den kommende union, og det førte snart til en ofte smålig kamp fra svensk side mod alt som var symboler på Norges riges tilværelse. Vi måtte kjæmpe om kongens norske titel (han var i Norge konge af Norge og Sverige, og ikke som svenskerne vilde ha det af Sverige og Norge), om vore mynters præg, om flag og farver og rigsvåben.[1] Dertil kom at de to folk

[1] Betegnende for den svenske opfatning af Norge og unionen, er at kort tid efter dens indgåelse blev en svensk officer udnævnt til kommandant på den sterke norske grænsefæstning Fredrikssten (i 1815). At manden oprindelig var af norsk fødsel, gjorde neppe sagen bedre, han var svensk borger og hadde deltat i krigen

var og er hinanden meget forskjellige, ikke mindst i sit politiske liv.

Ligesom deres tidligere historie altid har gåt ad helt skilte veie, og har hat få berøringspunkter udenfor krigerske sammenstød, skulde også deres fremtidige udvikling følge meget forskjellige retninger. Mens det norske folk har gåt frem i demokratisk retning, og under en delvis forceret optagelse af alle moderne synsmåder, har skabt et til det ytterste gjennemført selvstyre efter engelsk forbillede, har det svenske folk med sine mange traditioner fra sin storhedstid og med sin sterkt aristokratiske forfatning, udviklet sig lidet i politisk henseende; og om politiske spørsmål kanske sluger vel megen tid og opmerksomhed hos det norske folk, hvor hver bonde og arbeider følger med i sin avis og har sin mening om det som foregår, så vækker de inden det svenske kanske altfor liden interesse.

Det høiere, aristokratiske samfundslag som fremdeles spiller en overmægtig rolle i det svenske samfund, har desuden altid hat tilbøie-

mod Norge, man mente altså at kunne behandle nordmændene på den vis som overvundne; men dette blev ikke tålt, og manden måtte straks fjernes. I begyndelsen af unionen tillod også Sverige sig at sætte det norske rigsvåben sammen med det svenske på svenske mynter, ja endog i det svenske rigssegl, som om Norge var blit en del af Sverige. Dette blev først efter adskillig kamp fra norsk side opgit.

lighed til at se med en viss ringeagt på det norske «bondefolk». Med manglende kjendskab til dette folks tidligere historie og til forudsætningerne for unionens opståen, har den svenske overklasse gjerne villet opfatte dets krav på ligestilling som et uretmæssigt udslag af hovmod, og endog som utaknemlighed, idet man virkelig har indbildt sig at Sverige ædelmodigen hjalp Norge i 1814, ved at «frigjøre» det fra Danmark, og derved «ophøie det til et selvstændigt rige»; udslag af lignende svensk ukyndighed ser vi i disse dage, når f. eks. en mand som Dr. Sven Hedin i en udenlandsk avis[1] meddeler verden, at den norske pågåenhedspolitiks mænd «glemmer Sveriges urgamle forbindelser med Mellemeuropa og tænker ikke på, at Norge, dengang da seierherrerne ved Lützen og Narva vakte den hele verdens beundring, var en dansk provins, og vedblev at være en sådan indtil året 1814, da det blev hævet op til en suveræn stat, forenet med Sverige under en konge.» Påstande som disse, om at Norge var en provins under Danmark osv., må skyldes manglende kjendskab til de ting hvorom det skrives; jeg må også tro at Dr. Sven Hedin er uvidende om at Norge var ét kongerige, og hadde en pålidelig og tildels ganske merkelig historie, flere århundreder før Sverige. Men når en mand som burde være trænet i videnskabelig stringens, skriver så, hvad skal man da vente af andre.

[1] «Kölnische Zeitung» 22 april, 1905.

Lige til for nylig stod det endnu i de historiske lærebøger for den svenske skole, at Norge var et erobret land. Med sådanne vrangforestillinger indpodet fra barneårene er det let forståelig og undskyldelig, at den svenske politik overfor Norge i årenes løb er blit uheldig og i høi grad krænkende for norske følelser. Dertil kommer også, at den svenske overklasse altid har set med frygt og misnøie på den norske demokratiske og liberale politik, som de var bange for skulde virke smittende også på de brede lag i Sverige, og således få en for overklassen skadelig indflydelse på den indre svenske politik; hvilket den også for nogen del har hat. Det gjaldt følgelig for dette svenske overklasseparti, som i Norge kaldes «storsvensker», for enhver pris at modstå alle norske krav, og om mulig at holde nordmændene nede ved at fremkalde en sammensmeltning af begge riger. Med andre ord: mens nordmændene holdt på unionen således som den ifølge rigsakten og forudsætningerne skulde være og tildels var, blev den for Sveriges ledende mænd i bedste fald en utålelig mellemtilstand, det var, som de udtrykte sig, en union «till at gråta öfver», som alene hadde det ene lysglimt, at den gjennem ihærdigt arbeide kunde bli noget andet og mere.

Denne sandhed må stadig holdes for øie, hvis man vil fælde en retfærdig dom om de snart svagere, snart sterkere unionelle stridigheder mellem de to folk; retfærdig ikke alene

overfor det norske folk, som i sin egenskab af den svagere part i unionen kanske ofte har lagt for dagen den ømfindtlighed, som er almindelig hvor den svagere af to intimt sammenknyttede individer frygter overgreb af den sterkere; men retfærdig også overfor det svenske folk, som i sine forsøg på overgreb har handlet, ialfald tildels, ud fra feilagtige forudsætninger og mangelfuldt kjendskab til fortiden, idet det i Norge væsentlig har set en erstatning for Finland.

Hvad end Karl Johans oprindelige hensigt kan ha været ligeoverfor Norges ligestilling i unionen, så måtte han ialfald snart gi efter for den svenske overklasses misnøie med denne forening, og inden syv år var gåt, forsøgte han endog at gjøre til virkelighed sine ord i ovenciterede brev, om at de indrømmelser som Sverige hadde gjort for at få unionen istand, kunde man jo altid siden ta tilbage. I 1821 var tidspunktet, europæisk set, gunstigt for en forandring i denne retning, den hellige alliance hadde nådd sin høide, og desuden hadde stortinget ved sin optræden gjort kongemagten vanskeligheder. Vor grundlov (§ 79) gir kongen et suspensivt veto, han kan ved at nægte sanktion stanse en lov to gange (for to forskjellige storting); men hvis samme lov ordlydende vedtas af et tredje storting (efter nyt valg) blir den norsk lov trods kongens veto. Af denne ret benytted stortinget sig det år for første gang og gjennemførte mod

kongens ønske den i den svenske overklasses øine hadefulde og samfundsskadelige beslutning om adelens ophævelse i Norge. Stortinget gjorde også, på en tildels uheldig måde, vanskeligheder ved at bevilge de ved konvention mellem den danske og den norske regjering bestemte 3 millioner speciedaler (12 millioner kroner), som skulde udgjøre Norges rimelige del af den tilbagestående dansk-norske statsgjæld fra den tid Danmark og Norge var forenet. Det var uklogt af stortinget at gjøre vanskeligheder i denne sag, men beløbet blev også tilslut bevilget.

Trods den norske regjerings modforestillinger sammenkaldte kong Karl Johan da (sommeren 1821) en såkaldt «lystleir» ved Kristiania.[1] 3000 mand er det høieste antal tropper som, efter den norske grundlovs § 25, i fredstid kan inddrages til våbenøvelser fra det ene rige til det andet. Lystleiren bestod af 3000 mand fra hvert rige, de norske tropper hadde løs ammunition, mens det ved en indiskretion kom for dagen at de svenske tropper medbragte skarp ammunition. Samtidig løb en svensk flåde ind på Kristiania havn med 300 kanoner og 2000 mands besætning, og Karl Johan kom nu i egen person

[1] Da landets økonomiske tilstand var alt andet end gunstig på den tid, og da en sådan lystleir krævede udgifter, som i forhold til landets indtægter var meget store, fandt den norske regjering allerede af den grund tiden meget uheldig valgt for denne høist unødige foranstaltning.

til Kristiania, ledsaget af generaler, admiraler, og fremmede diplomater. Han fremsatte for stortinget en række forslag til omstøbning af den norske konstitution, og når hans hele optræden ved denne anledning sammenstilles med den berygtede cirkulærnote fra den svenske udenrigsminister af 1 juni 1821, hvori de udenlandske magter gjennem de utilbørligste angreb på det norske folk søgtes forberedt på et statskup, forekommer det sandsynlig, at et sådant virkelig tilsigtedes, men i sidste øieblik blev opgit, uden at det her er anledning til nærmere at undersøge de mulige årsager.[1] Det følgende storting, som hadde at behandle de kongelige forslag til forandring af konstitutionen, afviste disse meget bestemt.

Den ovenfor nævnte cirkulærnote er ret illustrerende for hvordan den svenske udenrigsminister og de svenske gesandter, som hidtil midlertidig også har repræsenteret Norge og delvis er blit betalt af os, kan anvendes til Norges skade: det er og blir en uhyrlighed, at vore penge på denne vis af for norsk myndighed uansvarlige repræsentanter skal kunne anvendes mod vort lands interesse. I denne note[2] lod Norges konge sin svenske udenrigsminister — som også var «vor» — meddele stormagterne, at han ikke vilde

[1] J. E. Sars, «Norges politiske Historie fra 1815—1885». Kristiania, 1904, s. 61—71.

[2] Følgende uddrag af cirkulærnoten er tat fra «Verdens Gang» for 20 april 1905, se også Sars, a. st.

vige tilbage for vold, hvis stortinget ikke overtog en del af den ovenfor nævnte danske statsgjæld. Dette hadde imidlertid stortinget allerede gjort, da det usandfærdige anklageskrift mod Norge blev oversendt stormagterne gjennem «vore» gesandter.

Skrivelsen begyndte med i høie toner at rose Karl Johans ædelmodighed ved at «skjænke» Norge en fri forfatning tiltrods for, at han ved sin «seir» hadde bragt nordmændene tilbage til «pligt og fornuft». Den ædelmodige konge hadde ikke været blind for den norske grundlovs «feil», men han håbed at tiden vilde rette på dem. Sverige og kongen hadde også fundet sig i det norske stortings og den norske presses senere udskeielser, og i dem ikke villet se «andet end vildfarelser at rette, ikke fornærmelser at straffe». Imidlertid heder det videre:

«En rus, som har begyndt at sprede sig, og som kan blive smitsom, om den faar udbrede sig uhindret, har bemægtiget sig nogle rænkesmede og fra dem meddelt sig til en meget lidet oplyst majoritet . . . Hvis de i Europa almindeligt erkjendte og antagne grundsætninger miskjendes, om tilliden til høitidelig afsluttede traktater tilintetgjøres, om statsmagternes ligevegt og alle konstitutionelle former tilsidesættes af den lovgivende myndighed, da må kongen være undskyldt for sin samvittighed og Europa, om han beslutter at beskytte den store masses interesser

og vel mod nogle enkeltes vildfarelser»[1]. Karl Johan hadde — siger han videre — under disse omstændigheder visselig ret til at sige om Norge:

«I bryder på eders side den overenskomst hvortil jeg har git mit bifald; jeg gjenindtræder derfor i de rettigheder som Kielertraktaten tilsikrer mig, og jeg fratar eder den frihed jeg engang indrømmed eder, men af hvilken I har gjort så dårlig brug».

Kongen taler også om en anden udvei, nemlig «begge rigers virkelige sammensmeltning».

Han vil imidlertid ikke benytte sig af nogen af disse udveie; men om «selviskheden og forblindelsen vedblir at miskjende hans råd, vil han se sig tvunget til at gjenopføre Norges forfatningsbygning på grundvolde som er mere betryggende for den almindelige sikkerhed». Derfor ønsked kongen «oprigtigt at høre sine bundsforvandtes tanker om de skridt han tænker at foreta, og som allerede påkaldes af alle tænkende nordmænd».

Af disse skridt nævnes blandt andet afskaffelse af tre efter hverandre følgende stortings ret til at stifte lov uden kongens bifald, stortingets sammentræden kun hvert femte år, høiere em-

[1] Det er en merkelig, og neppe helt tilfældig, overensstemmelse, at under den nuværende konflikt mellem Norge og Sverige, ser man fra svensk side ofte i pressen benyttet meget nær de samme udtryk om nordmændene og den norske politik.

bedsmænds afsættelighed, bestemtere forskrifter for den lovgivende magts myndighed, og nødvendige indskrænkninger af pressens misbrug. Når dette er greiet, vil «Norge for anden gang erfare den velgjørende indflydelse af en fyrste, som det har at takke for sin frie samfundsordning».

Gesandterne («vore») fik ordre til uopholdelig at skaffe sig bestemte oplysninger om hvorledes stormagterne opfatted hans anslag mod den norske forfatning.

Det var i den hellige alliances tid. Stormagterne stilled sig ikke afvisende, Rusland endog særdeles gunstigt, ialfald i formen. Hos ingen af dem hadde Norge norske mænd til at føre sin sag. Vi var uden udenrigsstyre, uden forbindelse med de fremmede lande — som vi er det endnu!

Som ovenfor nævnt kom anslagene mod vor selvstændighed og forfatning ikke til udførelse; men ukjendte af os, var de forberedt mod et på dette område værgeløst folk, gjennem «vor» udenrigsminister og gjennem «vore» gesandter. Og i dette forhold har vi ikke større betryggelse nu end dengang; om «vore» gesandter atter skulde ønskes anvendt mod Norges interesser, har vi ingen midler til at hindre det, eller endog til at vide noget derom, ligesom vi ingen organer har til at træde i direkte forbindelse med udenlandske magter; dette er ved den nuværende ordning forbeholdt Sverige. På den vis er den os ved overenskomst og rigsakt garanterede ligestillethed hidtil blit praktiseret.

Men den mistro som i 1821 blev nedlagt i norske sind, har gjennem tidernes løb de vekslende svenske regjeringer gang på gang git ny næring, ikke bare ved mangel på forståelse af Norges rettigheder, men i ord, som har indeholdt hån mod den norske stats suverænitet.

I det svenske førstekammer-parti, — det såkaldte storsvenske parti — har Norges selvstændighed og den bestående union en virkelig fiende. Det vilde føre for vidt her at omtale de mange rivninger mellem de to riger som af den grund er opståt; men flere gange har forholdet været meget spændt, og hvor gjerne kongemagten end har villet imødekomme norske ønsker, så er den i alle afgjørende øieblikke blit tvunget af det mægtigere Sverige til at ta svensk standpunkt. Således gik det f. eks. i 1860, da nordmændene vilde forandre en paragraf i den norske grundlov som gav kongen ret til at udnævne en statholder i Norge, og til og med en svensk mand som sådan. Embedets afskaffelse blev næsten enstemmig besluttet af stortinget 9 december 1859, og kong Karl XV hadde lovet sit norske ministerium at sanktionere lovforandringen. Men så kom i det svenske riddarhus overklassepartiets stemning overfor Norge til udslag på en måde, som udelukked enhver tvil om hvorledes sagerne dengang stod. Grev K. H. Anckarsvärd reiste på ridderhuset en motion, som i de for nordmændene bitreste og mest sårende udtryk retted et voldsomt angreb på kongehusets norske

politik, hævded Sveriges principat, og forlangte en revision af unionsforholdene. Denne samme Anckarsvärd var i 1809 officer i den svenske hær på Norges grænse, og hadde bedre end nogen anden mand i riddarhuset erfaret hvilken uhyre hjælp nordmændene dengang hadde ydet til Sveriges redning. Den bevægelse som ved denne sag senere skabtes i Sverige, viste tilfulde hvor uforstående de høiere samfundslag der stod, både overfor Norges historiske ret og overfor dets traktatmæssige stilling til Sverige. På riddarhuset reiste senere publicisten V. F. Dalman motion om, at rigsdagen af kongen skulde begjære, at han, før han sanktionered stortingsbeslutningen, skulde forelægge sagen til dens prøvelse, altså et forlangende om det i nordmændenes øine uhyrlige, at en norsk grundlovsparagrafs lydelse skulde gjøres afhængig af svensk bestemmelse. Efter en motivering som var høist krænkende for Norge, og som hævded et supremati for Sverige i unionen, vedtog rigsdagen (2 april 1860) en skrivelse til kongen, hvori krævedes en revision af rigsakten, gående ud på fælles regler for kongens disposition over begge rigers hære og flåder, forsvarsvæsenets omordning, en fællesrepræsentation o. s v., samt at den af det norske storting besluttede forandring af statholderposten til et norsk statsministerembede ikke af kongen måtte optas til behandling uden i sammenhæng med en sådan revision. Historien gjentar sig ofte selv; vi ser, det er et meget lignende for-

langende fra svensk side, som nu, da det forlanges at et andet norsk anliggende, konsulatsagen, ikke maa gjennemføres uden samtidig med afgjørelse også af andre unionelle tvistespørsmål. Norges konge kunde ikke handle frit, og kunde ikke indfri sit løfte til sit norske statsråd; som svensk konge måtte han gi efter for svensk tryk. I norsk statsråd negted han følgelig sanktion, uagtet han til protokollen erklæred, at han i alt væsentligt delte sine råders opfatning af sagens betydning for forholdene i Norge, og at han derfor gjerne vilde ha imødekommet sit norske folk, om han iøvrigt hadde fundet tidspunktet beleiligt. Denne kongelige protokoltilførsel, hvorved altså åbent erkjendtes, at hensynet til Sverige hindred kongen i at optræde som norsk konge, gjorde ikke sagen mindre krænkende for Norge. Det norske storting svared den 23 april 1860 med en enstemmig adresse til kongen, hvori det bestemt protesterede mod den svenske rigsdags påstand, om at statholderpostens ophævelse skulde underordnes svensk afgjørelse, og videre udtalte: «en revision af de unionelle bestemmelser kan fra norsk side ikke finde sted uden på den i rigsakten givne grundvold, nemlig rigernes ligeberettigelse og ethvert riges enerådighed i alle anliggender der ikke er betegnede som unionelle. Stortinget er overbevist om, at ingen norsk mand der agter sit fædrelands rettigheder og sin egen ære, vil delta i revisionen på andre

vilkår, og den senere tids begivenheder i Sverige har ulykkeligvis i Norge opvakt en almindelig frygt for, at der fra svensk side vil bli gjort forsøg på at gi revisionen en anden karakter.»

Fra svensk side blev det nu i de følgende år gjort forgjæves forsøg på at få rigsakten omgjort i overensstemmelse med svenske ønsker og med fastslåen af Sveriges supremati.

Først efter 13 års uheldige rivninger blev den svenske modstand mod den norske statholdersag opgit, og den nuværende konge, Oscar II, sanktionered ved begyndelsen af sin regjering stortingets fornyede beslutning derom, og sagen blev behandlet som en udelukkende norsk sag i det norske statsråd (5 juni 1873). Svenskerne hadde ved sin modstand kun opnådd at forhale sagen; men hadde de ikke reist den mod et indre norsk anliggende, vilde, da som så ofte, megen unødig bitterhed mellem de to folk været sparet[1].

[1] Den svenske påstand, om ret til indblanding i sager vedkommende norsk grundlov, blev først definitivt opgit, og den norske påstands ret definitivt fastslåt ved afskaffelsen af paragrafen i grundloven om vicekongedømmet i 1891. Denne lov blev gjennemført enstemmig i stortinget, og blev foretat i norsk statsråd uden modstand fra Sverige; på Sveriges ret til indblanding tænkte nu ingen, uagtet dette er en paragraf som blev indført i grundloven af det overordentlige storting i 1814 på de svenske kommissærers forslag. Denne sag viser ganske klart udviklingens gang, hvor-

Imidlertid er ved gjentagne leiligheder senere det svenske førstekammer-partis krav på indflydelse i indre norske anliggender kommet til orde på en for forholdet mellem de to folk ytterst uheldig måde og har gjort nordmændene kanske vel ømfindtlige overfor svenske overhøihedslyster. Ved disse leiligheder er stadig kongen fra svensk side forsøgt hindret i at optræde som norsk konge. Det spørsmål som i øieblikket er brændende, nemlig konsulatsagen, som ligeledes er et norsk anliggende, har fremkaldt flere lignende skarpe kriser mellem det norske storting og folk på den ene side og den af svensk påtryk bestemte kongemagt på den anden; disse kriser kom til et høidepunkt i 1895; men det som da hændte, viser tydelig, hvor meget nordmændene i virkeligheden hadde trodd på det svenske brodersind, og hvor lidet de hadde tænkt på noget voldeligt brudd fra den side. I godmodig sorgløshed hadde det norske folk lidt efter lidt ikke alene glemt de modtagne svenske varsko, men påvirket af en altfor idealistisk fredsteori, hadde det forsømt sit forsvarsvæsen så sterkt, at vi i 1895 stod ligeså slet rustet som Sverige i 1864, da spørsmålet opstod om at hjælpe Danmark i krigen mod Preussen. Men denne vor svaghedstilstand blev en for sterk fristelse for det storsvenske parti, og mens den daværende krise

ledes Sverige efterhånden indser berettigelsen af nordmændenes krav.

i konsulatspørsmålet tilspidsed sig, forberedte dette parti med forsvarsministerens hjælp en invasion i Norge til fremme af den såkaldte «tvangsrevision», som sigted på en hel omstøbning af den norske forfatning og af unionen[1], altså noget lignende som Karl Johan hadde forberedt i 1821. Tanken blev vistnok slåt til jorden af den oplyste svenske folkemening; men ingen uhildet mand kan negte berettigelsen af den dybe harme som derefter endnu ulmer hos det norske folk. Ti ganske vist hadde vort folk handlet ilde ved at forsømme sit forsvarsvæsen; men det hadde netop derved bevist i gjerning, at for os var broderfølelsen ikke en frase til brug ved festlige anledninger, men en virkelighed, som hadde gjennemtrængt hele vort åndsliv, og udelukket enhver tanke på fiendtlighed mod det andet folk. Vi nordmænd har ganske vist den tro at det ikke vilde lykkes Sverige at erobre og beholde Norge, men med klart syn på den grænseløse ulykke som en broderkrig vilde fremkalde både for os selv og for hele norden, føler vi os ikke trygge, så længe ikke selve det svenske folk gjennem nye konstitutionelle former har tat roret helt i sin egen hånd, og udryddet muligheden for en gjen-

[1] I sin artikel i «Times» for 1 april 1905, hvori dr. Sven Hedin angriber min fremstilling af de unionelle stridigheder, må han erkjende, at «en tendens i retning af tvangsrevision virkelig forespurtes her og der hos os (d. e. i Sverige) i 1895».

tagelse af hvad kongemagten, under svensk indflydelse, var forberedt til i 1821, og hvad førstekammer-partiet «tendered» til i 1895.

Et illustrerende eksempel på dette overklassepartis magt skal her nævnes: Statsminister Louis de Geer nyder i Sverige anseelse som en af de dygtigste statsmænd i den nyeste tid, og det var ham som det lykkedes efter mange års arbeide at gjennemføre den repræsentationsforandring i 1865, hvorved de 4 stænder afløstes af det nuværende tokammer-system. Vi har ovenfor anført, at den svenske kongemagt og den svenske rigsdag i 1815 i forening anerkjendte den fuldkomne jevnlighed mellem begge riger i alle spørsmål som angår deres fælles styrelse, og denne erkjendelse begrundedes i den betragtning, at om Sverige har større folkemængde og større produktion (resourcer) end Norge, så kan dette land til sin fordel påberåbe sig sin såmeget gunstigere geografiske beliggenhed, hvorhos det udtrykkelig blev fremhævet, at begge folk ubestridelig har lige ret til med lige gjældende stemmer at gi sin mening tilkjende. I den mest iøinefaldende strid med dette tilsagn, på hvilket Norge hadde levet og bygget hele sin opfatning af unionen, foreslog De Geer i 1861 en ny rigsakt med indførelse af et unionsparlament, delvis sammensat efter folketallet i de to riger. Ganske vist sa De Geer, at principet om ligeberettigelse burde lægges til grund for den nye rigsakt, og Sverige ikke fordre mere end at

anerkjendes som *primus inter pares* i de få tilfælde hvor den fuldkomne ligestilling ikke kan gjennemføres. Men når der så indvendes, at med et unionsparlament, bestående af omtrent $^2/_3$ svenske og $^1/_3$ norske medlemmer, vilde Norge være i født minoritet, og altså faktisk være berøvet enhver ret hvor synsmåderne var nationalt divergerende, blev svaret fra De Geers side, at dette forhold vilde være en anvendelse af jevnlighedsprincipet, ret forståt, — jevnlighed kunde ikke være absolut, men måtte være relativ[1].

20 år senere har denne utvilsomt nobelt tænkende og sandhedssøgende mand, mens han endnu stod i sin fulde åndskraft, men var frigjort fra påtrykket fra førstekammerpartiets side og ubunden af parlamentariske hensyn, reist sig et unionelt æresminde ved i sine «Minnen»[2] at afgi den erkjendelse: «at om man vil bygge sin dom på almengyldige retsgrunde, kan det knapt negtes, at nordmændene har ret i realiteten af næsten alle sine påstande. Det er ikke billigt, at det ene folk opofrer mere af sin selvstændighed end det andet, ti da blir det ene i større eller mindre grad et lydrige — — — — Sverige bør imødekomme Norges ønsker så langt som muligt. Vil således Norge ha egne konsulater, særskilte traktater for handel, sjøfart, told, og post, så bør dette ikke negtes fra svensk side.»

[1] Sars, anf. st. s. 527.
[2] De Geer: «Minnen», bd. II, s. 274.

Men den ånd som tvang De Geer til i sit forslag om unionsparlament at forsynde sig ikke blot mod al logik, men også mod selve grundlaget for unionen, den ånd har endnu herredømmet i den svenske politik, og det var på dens alter at den svenske regjerings chef, hr. Boström, fandt at måtte ofre sit til Norge givne ord. Og sålænge overhøihedslysterne og tanken om at omgjøre de to selvstændige riger Norge og Sverige til et Sverige, hvori Norge skal gå op som i en høiere enhed, sålænge disse lyster råder, sålænge er det vor ret og vor pligt at stille op mod al forhandling et «*non possumus*». Vi kan ikke forhandle uden efter en i ord eller handling afgit utvetydig erkjendelse fra Sveriges side, om at 90 års arbeide på at skaffe Sverige en overhøihed nu er endelig frafaldt, og at den «fuldkomne jevnlighed» som var unionens grundlag, skal gjennemføres i ånd og sandhed.

V. UDENRIGSSTYRET

Det vigtigste tvistespørsmål mellem de to riger er ordningen af udenrigsstyret. Dette har hidtil under unionen været ledet af den svenske udenrigsminister, som er uansvarlig i Norge; en sådan ordning stemmer ikke med Norges stilling som suveræn stat, og står i den skarpeste strid med den ligestilling mellem de to riger som var unionens forudsætning og udtrykkelige betingelse. Når det ikke desto mindre har været umulig at komme overens om en bedre ordning, uagtet mange forsøg har været gjort, så er grunden at søge — dels deri at Sverige ikke gjerne har villet opgi et supremati som det, uden støtte af rigsakten, hadde opnådd på dette område ved praksis, dels deri at rigsakten gjennemgående har været opfattet på to forskjellige måder i de to lande.

Mens nordmændene har holdt sig til rigsaktens egne ord, at vilkårene for den mellem

Norge og Sverige trufne forening under en konge, men med særskilte regjerings-love, er indbefattet og indført i den, «som de ord til ord følger,» og mens de har holdt på «ethvert riges enerådighed i alle anliggender der ikke (i rigsakten) er betegnede som unionelle»[1], så har svenskerne villet gi denne traktat en videre fortolkning, og har villet udvide fællesskabet på en måde som ikke var betinget ved den, men som de mente var selvsagt på grund af foreningens natur; ja hvad udenrigsstyret angår, er de endog gåt så vidt som gjennem sin regjering (1891) at udtale, at «hverken rigsakten eller nogen anden unionel lov indrømmer Norge delagtighed i de ministerielle (d. e. diplomatiske) sagers behandling.»

Da unions-traktaten merkelig nok (se nedenfor) ikke med et ord udtrykkelig omtaler hvordan udenrigske sager skal behandles under normale forhold[2], er det let at indse, at med så forskjellige opfatninger af selve denne traktats natur måtte det komme til skarpe stridigheder om et så vigtigt spørsmål. Det er af grunde som nedenfor skal omtales, særlig efter 1885 at dette tvistespørsmål er kommet i forgrunden, og det udgjør nu den største vanskelighed mellem de to folk.

[1] Stortingets adresse til kongen af 23 april 1860.

[2] Den omtaler de udenrigske sager alene i forbindelse med interimsregjering under tronledigheder, samt gir almindelige regler for statsrådsbehandling af «gjenstande som angår begge riger».

Da spørsmålet er af så stor betydning skal jeg i det følgende søge at gi en kort fremstilling af dets historie og udvikling.

Både Sveriges og Norges grundlove stilled oprindelig kongen meget frit overfor ledelsen af de udenrigske anliggender, i Norge var hans stilling i denne henseende endnu friere end i Sverige. Den norske grundlov har overladt disse sagers ledelse til kongen personlig; han kan la dem behandle på den måde som synes ham tjenligst, og han kan til sin bistand endog benytte sig af andre end ansvarlige norske rådgivere, idet det udtrykkelig udtales at diplomatiske sager undtas fra nødvendigheden af foredrag i statsrådet. Med denne ret har den norske konge ligefra foreningens indgåelse ladt den svenske udenrigsminister vareta også Norges udenrigske anliggender[1], og har anvendt fælles gesandter for begge riger. Men denne svenske minister er

[1] Som af rigsadvokat B. Getz fremholdt («Norges folkeretlige stilling og statsforfatning» i Norge i det Nittende Århundrede, Kristiania 1900, bd. I, s. 175), er forholdet på dette punkt i den norsk-svenske union ganske det samme, som det var i den østerrigsk-ungarske indtil nyordningen af 1867, idet indtil da ogsaa efter ungarsk ret udenrigsstyret var kongens rent personlige domæne, og denne benytted sig heraf til for begge riger at la de udenrigske sager besørge ved en østerrigsk minister. For at undgå misforståelse bør kanske samtidig fremhæves at unionen mellem Norge og Sverige aldrig har været af samme intime natur, med så meget fællesskab, som den østerrigsk-ungarske.

ikke konstitutionelt ansvarlig for sin befatning med norske anliggender. Dette forhold har naturligvis været kilde til misnøie fra norsk side, særlig efterat den opfatning vandt indpas, at det konstitutionelle monarkis princip også må gjennemføres i udenrigske sager. Men indtil 1885 var det dog en vis ligestillethed mellem de to riger i forhold til udenrigsministeren, idet han også i Sverige stod i et mer personligt forhold til kongen. Efter den svenske grundlov af 1809 hadde kongen, som den tids skik var, umiddelbar befatning med diplomatiske sager, han kunde personlig la dem forberede efter eget tykke; men han kunde ikke i samme udstrækning som i Norge unddra dem fra statsrådsbehandling, han måtte la dem foredra af udenrigsministeren i såkaldt ministerielt statsråd, d. v. s. i nærvær dengang af en anden svensk statsråd (enkelte sager måtte foredras i fuldstændigt statsråd). Følgen heraf blev at udenrigssager som angik begge riger, blev behandlet på samme vis som de udelukkende svenske sager. Dette forhold blev noget forbedret ved en kongelig resolution i 1835, hvorefter den norske statsminister i Stockholm eller en anden norsk statsråd skulde være tilstede i det svenske ministerielle råd, når diplomatiske sager som angik Norge, foredras for kongen.

Det derpå følgende storting (1837) udtalte i en adresse sin erkjendtlighed overfor kongen i den anledning, men tillige at det bare

kunde betragte resolutionen som en forberedelse til fuldstændigere foranstaltninger. Ikke desto mindre vedblev denne ordning i henved 50 år, idet Norge blev sterkt optat af andre unionelle og indre spørsmål.

Ved en svensk grundlovsforandring i 1885 blev imidlertid forholdet meget forværret, idet såvel forberedelsen som foredraget af udenrigske sager blev lagt helt over i den svenske udenrigsministers hænder, og kongen misted al ret til personlig befatning dermed uden dennes mellemkomst. Samtidig blev den svenske ministerchef optat som tredje faste svenske medlem af det ministerielle råd, hvori de diplomatiske sager behandles. Ved disse forandringer blev den også for Norge fungerende udenrigsminister trukket helt ind under svensk parlamentarisme. Så naturlig og ønskelig end indførelsen af et fyldigere parlamentarisk ansvar kan være fra svensk synspunkt, så er det lige klart, at det derved skabte forhold var egnet til at gjøre benyttelsen af den svenske udenrigsminister ved varetagelsen også af norske interesser end mere utilfredsstillende for Norge end tidligere, og det maatte efter dette bli nødvendigt for os at søge en rimeligere ordning af udenrigsstyret. Den svenske grundlovsforandring af 1885 er derved blit kilden til de sidste tyve års unionelle strid, og det er således ikke Norge, men Sverige, som har git foranledningen dertil — en kjendsgjerning som kuldkaster den vanlige forestilling i udlandet,

at det er Norge som er den urimelige part i unionen[1]. Sverige har ved sin optræden gåt ud fra at ha ret til ensidig at forandre sin grundlov, selv hvor det utvilsomt dreied sig om forhold som angik begge riger: men vi forbeholder os da samme ret over vor; og når ved svenske forandringer det hidtil bestående forhold gjøres fuldstændig uholdbart for Norge, så mener vi at ha ikke alene juridisk, men også moralsk ret og pligt til at foreta de forandringer som er nødvendige for at trygge vore interesser, og som ikke måtte stride med rigsakten. Norge satte ikke straks efter 1885 sagen på spidsen ved ensidig at ordne sine diplomatiske organer med samme udelukkende hensyntagen til egne interesser, som den hvormed Sverige da optrådte, men

[1] Det har fra svensk side været påståt, at den forandring som foretoges i 1885, ikke var i mindste måde rettet mod norske interessér, men alene hadde til hensigt at gavne svenske og for begge lande fælles interesser. Denne påstand blir dog stillet i et eiendommeligt lys ved de meddelelser som den bekjendte svenske rigsdagsveteran og repræsentant for Sveriges hovedstad, hr. Adolf Hedin, for kort tid siden har git. Efter disse tilsigted forandringen, som den blev vedtat i 1885, også direkte at hindre de fælles diplomatiske sagers overførelse til det ved rigsakten instituerede sammensatte norske og svenske statsråd, hvorom der i Sverige var fremsat forslag af Hedin selv. Derved vilde disse sager være kommet også under norsk ansvar på en måde som mange i Sverige anså for ubetryggende. (Se J. E. Sars, Samtiden, Kristiania, 1905, s. 261.)

det søgte isteden at tilveiebringe en mer tålelig ordning ved loyal forhandling med det andet land, hvilket dog mislykkedes. Deri kan mange se en svaghed; men vi kan ialfald ikke bebreides at ha været hensynsløse, vi har her, som ofte tidligere, vist en kanske overdreven grad af tålmodighed.

Nordmændenes foreløbige bestræbelser i og efter 1885 gik ud på at få forbedret det frembragte ulige forhold i det ministerielle råd (af 3 svenske medlemmer og 1 norsk medlem). At dette var rimeligt, indså også svenskerne, og de fremsatte forslag til forbedring, som imidlertid var uantagelige fra norsk side. Ved forhandlinger i 1885—1886 søgte de nemlig at få den svenske udenrigsminister udtrykkelig fastslåt også som unionens og Norges. Et nyt forsøg i 1891 stranded på at den svenske regjering ledsaged visse indrømmelser med den før nævnte, og efter norsk mening ytterst krænkende protokoltilførsel, hvori udtaltes at «hverken rigsakten eller nogen anden unionel lov indrømmer Norge delagtighed i de ministerielle (d. e. diplomatiske) sagers behandling».

Allerede før denne tid hadde to forskjellige unionskomiteer søgt at ordne bl. a. dette samme vanskelige spørsmål. Den første norsk-svenske komites forslag (af 1844) førte til intet, det blev henlagt af den svenske regjering. Den anden unionskomites (1865—1867) forslag forkastedes af stortinget (1871) med overvældende

flertal, væsentlig paa grund af sin utilfredsstillende gjennemførelse af ligestilletheden.

En tredje mandsterk unionskomite nedsattes 1895 og arbeided til 1898, særlig for at ordne det omtvistede spørsmål om udenrigsstyret i forbindelse med konsulatvæsenet; men resultatet var lidet opmuntrende. Komiteen delte sig i fire fraktioner, to norske og to svenske, og det viste sig umulig selv for de mest imødekommende på begge sider at nå til indbyrdes enighed.

Da alle Norges loyale forsøg på ved forhandling at opnå en hæderlig ligestilling, på grundlag af fællesskab i ledelsen af de udenrigske anliggender, er strandet på en mer eller mindre uforstående modstand fra svensk side, opstod allerede i slutten af ottiårene i Norge den tanke, at Norge måtte oprette eget udenrigsministerium, ligesom Sverige hadde sit. De norske sager skulde da forberedes af den norske udenrigsminister, de svenske af den svenske, og fælles sager af begge ministre i forening. Men denne tanke er ikke kommet ind i den praktiske politik, den er blit stående som et program for fremtiden. Tilhængere af denne plan har ment, at jo færre fællesinstitutioner de to riger har, des mindre anledning til splid dem imellem, og des større er udsigten til en enig optræden udadtil, og til et enigt kraftigt forsvar. Den mening har også tidligere været sterkt fremme i Norge, at en fælles udenrigspolitik bedst sikredes ved en fælles udenrigsminister, norsk eller svensk mand, ansvarlig for

begge lande. Dette program med en fællesminister vilde imidlertid ikke nu kunne regne på støtte fra nogen nævneværdig del af folket, det er således hos os, praktisk set, et forladt standpunkt, som derimod synes at være optat af et stort parti i Sverige. Hovedvanskeligheden ved dette program er, hvordan en minister skal kunne være effektivt ansvarlig overfor to lande; skulde denne ansvarlighed ikke bli stående bare på papiret, vilde den let kunne bli en kilde til uheldig splid.

Det er i ethvert tilfælde sikkert, at Norge ikke ved rigsakten er bundet til at benytte den svenske udenrigsminister. Benyttelsen af ham, ved besørgelsen af norske udenrigske anliggender, hviler alene, som ovenfor omtalt, på den norske konges ret efter Norges grundlov til selv at bestemme disse sagers behandlingsmåde. Da udenrigsministeren derfor ikke har været betragtet som konstitutionel rådgiver, har hans rolle i virkeligheden nærmest været begrænset til repræsentationen overfor udlandet og til at formidle forhandlinger med dette, mens selve sagen er blit afgjort i udelukkende norsk statsråd efter foredrag af en norsk departementschef. I ældre tider gav kongen hyppig i sådant statsråd ligefrem pålæg til udenrigsministeren, som på den anden side nu og da kaldtes til deltagelse i dets forhandlinger[1]. En gang forbigik kongen helt den svenske udenrigsminister ved ratifikationen af en traktat med

[1] B. Getz, a. st. s. 176.

en fremmed magt (Danmark i 1822); han anvendte da i virkeligheden et norsk statsrådsmedlem som norsk udenrigsminister, og dette tilfælde er således præcedens for at en sådan ordning er mulig.

Det synes rimelig, at fællesskab i krig og fred også må medføre et visst fællesskab i udenrigspolitik i engere forstand, og dette har heller ikke fra noget hold været benegtet; men rigsakten har undladt at gi regler for udenrigsstyret, hvorved dette fællesskab kunde sikres. Det kan synes besynderlig, at et så vigtigt spørgsmål ikke omtales; at opfatte denne mangel som fremkommet ved en forglemmelse, er selvfølgelig ikke mulig, selv om det har været forsøgt fra enkelte hold. Grunden må vel nærmest søges deri, at den norske grundlov har overladt de udenrigske sager til kongen personlig, men dette er en ordning mellem den norske konge og det norske folk, som ikke binder os overfor Sverige[1].

[1] Til støtte for den opfatning, at de to lande alene kan ha én udenrigsminister har man fremholdt, at der i rigsakten, hvor den fastsætter regler for interimsregjeringen under tronledighed, alene omtales én udenrigsminister. B. Getz (a. st. s. 175) har fremholdt at dette ikke er af betydning for de omhandlede spørsmål. Da interimsregjeringen er en unionel regjering, som endog i landenes rent indre anliggender træder i de særskilte regjeringers sted, var det selvsagt, at også alle udenrigske sager måtte her behandles unionelt. Da den frihed som den norske grundlov gav kongen til at benytte endog ganske private hjælpere til at behandle udenrigssager, ikke kunde opretholdes,

Det bør fremhæves, at den ovenfor skildrede ordning, hvorefter den svenske udenrigsminister midlertidig varetar også Norges diplomatiske anliggender, ikke har medført at Norge og Sverige overfor andre magter er smeltet sammen. Det har tværtimod altid været erkjendt, at hvert af rigerne ensidig kan optræde som folkeretsligt retssubjekt, og på egen hånd afslutte traktater med fremmede magter. Hvor rigernes interesser har faldt helt sammen, f. eks. ved rent politiske traktater, har de pleiet at optræde i fællesskab. Hvor derimod det ene rige har hat særinteresser at vareta, har det — mest i de senere år — afsluttet traktat alene. Såvel Norge som Sverige har således en mængde

når der ingen regjerende konge var, og da den samme frihed ikke gjaldt i Sverige, så lå det nær at henlægge foredraget af samtlige udenrigssager i dette unionelle kollegium til en af de svenske kolleger, som i embeds medfør hadde stadig befatning med sådanne. Efter det norske stortings eget forslag fastsatte derfor rigsaktens § 7, at foredraget sker af den svenske hofkansler, i hvis sted senere udenrigsministeren er trådt, ligesom også foredraget af andre, ellers under kongen selv nærmest henhørende fællessager, ligeledes efter stortingets forslag, blev henlagt til samme svenske embedsmand. Det er værd opmerksomhed, at det netop var hofkansleren, som stod i et mer personligt forhold til kongen, og ikke udenrigsministeren, som oprindelig fik dette hverv under interimsregjeringen. Hvis det var forudsætningen at begge lande skulde ha en fælles udenrigsminister, da blir det vanskelig at forstå, hvorfor denne minister ikke skulde beholde sin stilling også under en interimsregjering.

særlige traktater med fremmede magter, f. eks. flere handels- og sjøfartstraktater, grænsetraktater, udleveringstraktater, og lignende. Også udenrigsforvaltningen er i en viss udstrækning særskilt for hvert af de forenede riger, og fællesskabet er — ialfald bortset fra den egentlige udenrigspolitik — på udenrigsforvaltningens område alene af formel natur. Særlig bør det merkes, at det, i alle tilfælde, alene er hvert af rigernes statsmyndigheder, som kan beslutte at det skal indgå i traktatforhold. Den svenske udenrigsminister og gesandterne er ikke uden udtrykkelig bemyndigelse fra norsk regjeringsmyndighed berettiget til overfor fremmede magter at afgi for Norge bindende tilsagn. Forudsætter en traktat forandring i norsk lovgivning, eller binder den bevilgningsmyndigheden, må regelmæssig også stortingets samtykke foreligge.

I den svenske opfatning af Norges ret i her omhandlede spørsmål, såvel som i svensk villighed til at imødekomme vore retmæssige krav, er imidlertid i tidens løb foregåt adskillige forandringer. Mens, som ovenfor nævnt, den svenske regjering så sent som i 1891 syntes nærmest tilbøielig til at ville frakjende Norge enhver ret til delagtighed i de udenrigske sagers behandling, så udtalte den svenske udenrigsminister i 1893, at han ikke tvilte på, at der ved gjensidig imødekommenhed kunde opnås en for begge riger tilfredsstillende løsning af dette spørsmål på ligestillethedens grund med en fæl-

les udenrigsminister, svensk eller norsk. Men denne udtalelse fik ikke tilslutning i Sveriges riksdag, og kan ingenlunde ansees som udtryk for daværende svensk opinion. Først i den tredje unionskomites betænkning i 1898 er de forskjellige svenske partier gåt med på en sådan løsning, men på betingelser, som fra alle hold i Norge fandtes uantagelige. Endelig i 1903 udtalte den svenske regjering åbent, at den nuværende ordning ikke stemmer med Norges berettigede krav på ligestilling inden unionen.

For at bedømme de mange forhandlinger om dette spørsmål rigtig, må man holde klart for sig, at Norge aldrig har krævet nogen indrømmelse fra Sveriges side, men alene fordret sin ret som suveræn stat respekteret. Enhver fra svensk side fremsat betingelse for anerkjendelsen af denne ret må karakteriseres som et uhjemlet og derfor uberettiget indgreb i Norges suverænitet. Det er, som før fremholdt, ikke Norge som stadig har været den fordringsfulde unionsfælle, og som er kommet med uhjemlede krav overfor Sverige. Nordmændene vilde ikke finde det uretmæssigt, om Sverige bestemte at den svenske udenrigsminister ikke for fremtiden måtte benyttes til at gå norske ærender og ordne de norske udenrigske anliggender, og jeg tror heller ikke de svenske politikere vilde finde det berettiget af os at ville hindre en sådan svensk beslutning. Men vi på vor side forbehol-

der os samme ret til at ordne vore egne anliggender, også de udenrigske, som vi finder mest stemmende med Norges og unionens interesser. Vi har imidlertid ikke gjort brug af denne vor ret, fordi det let vilde føre til skjæbnesvangre konflikter, idet Sverige fremdeles synes at være uforstående overfor vore krav i denne retning. Vi har derfor foreløbig måttet indskrænke os til det mindre spørsmål om ordningen af vort konsulatvæsen.

VI. KONSULATSAGEN

Det er efter norsk opfatning utvilsomt, at Norge har ret til at oprette sit eget konsulatvæsen.

Den norske grundlov indeholdt i den på Eidsvold (17 mai 1814) vedtagne form (se ovenfor s. 13) bestemmelser om norske konsuler. Ved den senere oprettelse af foreningen mellem Norge og Sverige forpligted den svenske konge (ved konventionen i Moss, i august 1814) sig til at anta denne grundlov, og kun at foreslå de forandringer som var nødvendige for den planlagte forening. Det blev ikke foretat nogen forandring i konsulatbestemmelserne, følgelig anså heller ikke de svenske kommissionærer disse, som alene kunde angå norske konsuler, for uforenlige med unionen. Dertil kommer den vigtige kjendsgjerning, at selve foreningstraktaten (rigsakten) af 1815 ikke indeholder et ord om konsuler. På dobbelt måde, både direkte og indirekte, er således Norges ret til egne konsuler

fastslåt, og nogen gjensidig forpligtelse for de to lande til fællesskab i konsulatvæsen findes ikke[1].

Af hensigtsmæssighedshensyn fandt Norge sig ved foreningens begyndelse tjent med indtil videre at benytte samme personer til konsuler som Sverige, idet man gjorde brug af den adgang, som grundlovens § 92 gir til at udnævne udlændinger til norske konsuler; følgelig kunde også svensker udnævnes dertil. Lidt efter lidt udvikled sig på den vis et organiseret fællesskab i hele konsulatvæsenet, hvis øverste ledelse i 1858

[1] For at bortforklare Norges ret til egne konsuler, er det fra svensk side blit hævdet (f. eks. af dr. Sven Hedin i «Times» 1 april 1905), at det må skyldes en «forglemmelse» at bestemmelserne om konsulerne blev stående i grundloven efter foreningens indgåelse. Men denne påstand indeholder jo en åben erkjendelse af at grundloven, som den nu engang er, gir Norge ret til eget konsulatvæsen, og efter almindelig international retspraksis bedømmes en lovs gyldighed ud fra det som står skrevet, og ikke ud fra hvad som muligens kunde ha ståt skrevet. Man har endog anført en norsk autoritet, professor Aschehoug, til støtte for denne påstand om forglemmelse; men de historiske kjendsgjerninger, som Aschehoug i sin tid har overset, modbeviser direkte påstandens rigtighed. Fra svensk side ønsked man nemlig i 1814 den ene af de paragrafer som indeholder bestemmelser om konsulerne, forandret; men da nordmændene spurte, hvad hensigten dermed var, blev den stående i sin oprindelige form. Påstanden om forglemmelse er dermed slåt til jorden, og ligeså den påstand, at underhandlerne i 1814 og 1815 skulde gåt ud fra fælles konsulatvæsen som givet.

blev henlagt under udenrigsministeren. Såvel under dette fællesskabs udvikling som under dets senere beståen er det gang på gang, såvel af norsk regjering som af det norske storting, med styrke fremholdt, at Norge ikke ved at benytte samme konsuler som Sverige anser sig retslig bundet til fællesskab; og overfor forsøg på at få os til at binde os dertil, er det blit svaret klart og greit (f. eks. 1847 af den samlede norske regjering), at Norge ikke kunde spærre sig adgangen til at udnævne sine egne konsuler, når dets interesser i fremtiden gjorde dette påkrævet.

Man har fra svensk side søgt at hævde, at konsulatvæsenet hørte så nøie sammen med udenrigsvæsenet, at det ikke kunde udskilles. Denne påstand er omstyrtet ved den kjendsgjerning, at en komite af norske og svenske sagkyndige, hvoriblandt den nuværende norske og svenske gesandt i London, baron Bildt, enstemmig har kunnet foreslå en ordning med særskilte konsulatvæsener, uden at det bestående fællesskab i udenrigsvæsen rokkedes (se nedenfor s. 66). Den svenske regjering såvel som den norske, tilligemed kongen, har i principet godkjendt denne foreslåede ordning (se nedenfor s. 67—68).

Det er også en kjendsgjerning, at da det konsulære fællesskab i 1814 opstod på den måde som nævnt, hadde udenrigsministeren ikke ledelsen af konsulatvæsenet. Dette blev i Sverige underlagt det såkaldte kommercekollegium, som intet hadde med udenrigsvæsenet at gjøre,

og det blev en del år senere for Norges vedkommende underlagt det norske finansdepartement. Først fra 20. april 1858 fik udenrigsministeren ifølge kongelig resolution sin nuværende overledelse af konsulatvæsenet.

Den svenske påstand: at fællesskabet er nødvendig ifølge sagens natur, er således både realiter og historisk urigtig; og den er faktisk underkjendt af den svenske regjering selv, da den gjennem sine underhandlere udtalte, at «det har vist sig ikke at være umuligt — — — at anordne et system med særkonsuler for hvert rige» (se nedenfor s. 67).

Efterhånden som Norges skibsfart og udenrigshandel skjød stadig sterkere vekst, måtte det tidspunkt nærme sig, da Norge trængte et eget konsulatvæsen som, ledet udelukkende af norsk myndighed, kunde udelt ofre sig for norske interesser. Der kan i denne forbindelse mindes om at Norge har sit eget flag, som vaier over en handelsflåde som nu er den fjerde største i verden, og omtrent tre gange så stor som Sveriges. Ulemperne ved fællesskabet tiltog, eftersom de to landes handelsinteresser mer og mer kom i konkurranceforhold til hinanden; og de blev særlig påfaldende, da Sverige i 80-årene slog ind på en sterk beskyttelsespolitik, mens Norge fremdeles fastholdt et nærmest frihandlersk system. Den umiddelbare følge heraf blev at tidligere fælles norske og svenske handelstraktater med fremmede magter forandredes til særskilte traktater, forskjellige for Norge og Sverige. Dette

gjorde fælleskonsulernes stilling end vanskeligere, og med en svensk udenrigsminister som overordnet var det at frygte for, at hvor interesserne var stridende, bekostningen gik ud over Norge. Konkurranceforholdet blev ytterligere skjærpet, da Sverige for ti år siden opsa overenskomsten om for det meste toldfri handel mellem Norge og Sverige, hvorved begge landes eksport blev tvunget til mere at søge ud på fremmede markeder. Den toldfrihed som indtil da bestod mellem de to lande, var uden tvil det sterkeste reale bånd dem imellem, og ved dens opsigelse fra svensk side blev livsnerven i de to landes kommercielle og industrielle samliv overklippet[1].

For Norge var det desuden en aldeles urimelig stilling, at det, med en flere gange så stor skibsfart som Sverige, skulde ha mindre end halv indflydelse på ansættelsen af de konsuler som skulde vareta disse store interesser. Skjønt Norge knapt har halvt så mange indbyggere som Sverige, har det indtil for nylig gjennem sine skibsafgifter betalt den langt overveiende del af udgifterne ved det fælles konsulatvæsen. Nu deles de med en halvdel på hvert af landene.

Hyppige interesserivninger som fandt sted mellem begge riger, var ikke skikket til at styrke

[1] Dette er vistnok også nu blit mer og mer erkjendt i Sverige. Den forhenværende svenske udenrigsminister Lagerheim betegnede således for nylig på et svensk møde denne opsigelse af den såkaldte «mellemrigslov» som den største dårskab i svensk unionel politik.

unionen, og de kan efter norsk opfatning alene fjernes ved at ophæve et konsulært fællesskab som ikke længer har noget naturligt grundlag. Afgjørende betydning fik det i denne henseende, at den svenske udenrigsminister, som siden 1858 hadde bestyret det fælles konsulatvæsen, ved den svenske grundlovsforandring i 1885 (se ovenfor s. 49) blev trukket helt ind under svensk parlamentarisme; derved blev tyngdepunktet i rigernes fælles udenrigsstyre flyttet helt over i Sverige.

Efter at Norge forgjæves hadde forsøgt ved forhandling at gjenoprette den ligevegt som var forstyrret ved den svenske forandring i 1885, blev spørsmålet om eget norsk konsulatvæsen optat i praktisk norsk politik fra 1891. En til behandling deraf nedsat norsk komite udtalte i 1891 enstemmig bl. a., at hensynene til Norges sjøfarts- og handelsinteresser med bestemthed kræver at Norge overtar den fulde ledelse af sit konsulatvæsen, og at der til norske konsuler på de vigtigste poster i udlandet bare antas nordmænd. Gjentagne stortingsbeslutninger, som i henhold til denne komitebetænkning gik ud på oprettelse af eget norsk konsulatvæsen, blev imidlertid resultatløse, da kongen med støtte i svensk opinion negted at iverksætte dem.

Det førte til en krise først i 1892, da ministeriet ikke fandt at kunne ta ansvaret for en negtelse af at ta beslutningerne tilfølge, og derfor begjæred sin afsked. Sagen blev udsat, men

førte til en ny krise i 1893, som imidlertid blev bilagt derved, at ministeriet dimissionerte, og kongen fik dannet en ny regjering. Stortinget gav imidlertid denne regjering mistillidsvotum, og gjentog sine beslutninger om eget konsulatvæsens oprettelse. Kongen negted at ta disse beslutninger tilfølge, og stillingen tilspidsed sig i høi grad i 1895, da kongen lod et norsk ministerium, som i henhold til udfaldet af de almindelige valg hadde begjæret afsked, bli siddende i 9 måneder, uagtet det ikke kunde ta ansvaret for de opståede forviklinger. Samtidig reiste der sig i Sverige en sterk bevægelse for en «tvangsrevision» af hele unionstraktaten til gunst for Sverige, altså en indskriden med anvendelse af våbenmagt.

For ikke at fremkalde et brudd, beslutted stortinget da, at forhandlinger skulde indledes med Sverige, såvel om udenrigsminister-spørsmålet som om konsulatvæsenet. En komite bestående af medlemmer fra begge lande blev nedsat og arbeided til 1898. Den blev ikke enig, idet den delte sig i 4 fraktioner, to svenske og to norske. Bl. a. stranded forhandlingerne på den svenske modstand mod Norges enstemmige krav på eget konsulatvæsen.

Derefter hvilte unionssagen til begyndelsen af 1902, da der på svensk initiativ, nemlig af udenrigsministeren Lagerheim, besluttedes nedsat en fælles komite til at udrede, fra administra-

tivt synspunkt, spørsmålet om særskilte konsulatvæseners oprettelse uden indblanding af udenrigsspørsmålet — altså konsulatvæsener under samme forudsætning som stortinget hadde villet. Komiteens norske medlemmer var senere statsminister Ibsen og generalkonsul W. Christophersen i Antwerpen, de svenske medlemmer var nuværende minister Bildt i London og generalkonsul Ameen i Barcelona. De kom enstemmig til det resultat, at der kunde ansættes «norske særkonsuler, udelukkende underordnet norsk, og svenske særkonsuler, udelukkende underordnet svensk myndighed. Udenrigsministerens befatning med det norske konsulatvæsens bestyrelse vil ophøre, undtagen forsåvidt angår udvirken af exequatur, ligesom hans disciplinære myndighed over de norske konsuler vil bortfalde. Disse funktioner går over til et norsk regjeringsdepartement, der danner det norske konsulatstyre.»

Således var komiteens enstemmige betænkning, underskrevet af særlig sagkyndige fra begge lande. Komiteen kom derhos med en række anvisninger om, hvorledes konsulatvæsenets forhold til udenrigsministeren skulde ordnes. Disse ordninger betrygged et fuldt tilfredsstillende samarbeide mellem diplomati og konsulatvæsen, uden at de kom i noget hierarkisk over- og underordningsforhold til hinanden, og uden at enten udenrigsministerens eller det nationale konsulatstyres berettigede myndighed blev gåt for nær.

Derefter blev på dette grundlag ført forhandlinger mellem medlemmer af de norske og svenske ministerier. Dette førte til en overenskomst formuleret i et dokument af 24 mars 1903, hvori de svenske underhandlere bl. a. udtalte, at «det har vist sig ikke at være umuligt under visse forudsætninger at anordne et system med særkonsuler for hvert rige, som samtidig med at tilfredsstille de fra norsk side udtalte ønsker, ligeledes turde kunne bortrydde de væsentligste af de fra svensk side nærede betænkeligheder.» Videre udtales i dokumentet, at de svenske underhandlere hadde fundet «at kunne tilråde et opgjør på følgende grundlag:

1. Der oprettes særskilt konsulatvæsen for Sverige og for Norge. Hvert riges konsuler hører under den myndighed i hjemlandet, som dette for sit vedkommende bestemmer.

2. Særkonsulernes stilling til ministeren for de udenrigske anliggender og gesandtskaberne ordnes ved ligelydende love, som ikke kan ændres eller ophæves uden samtykke af begge rigers statsmyndigheder.»

Denne overenskomst blev undertegnet af den svenske premierminister Boström, udenrigsministeren Lagerheim, den norske premierminister Blehr samt flere andre ministre. Den blev gjennemgående modtat med stor tilfredshed i Norge, og det blev her gjort alt for at sikre de fortsatte forhandlinger et godt resultat. To medlemmer af den daværende norske

regjering måtte ta afsked, fordi de ikke var enige i overenskomsten, og da man frygted for at også andre af regjeringens medlemmer stod kjølige dertil, dannedes ved valgene høsten 1903 et nyt flertal, af hvilket udgik en i udpræget grad forhandlingsvenlig regjering med det konservative partis leder, H a g e r u p, som premierminister.

I Sverige blev derimod overenskomsten ikke modtat med samme tilfredshed, og deri ligger vel nærmest forklaringen til at den svenske regjering og særlig dens chef snart viste en aftagende lyst til at nå en endelig overenskomst.

Dokumentet af 24 mars 1903 blev i december s. å. officielt godkjendt af kongen i overvær af og efter råd af begge landes regjeringer, som fik i opdrag at fortsætte forhandlingerne på det således givne grundlag. Der forudsattes udarbeidet organisations- og budgetforslag for særskilt konsulatvæsen, som kunde forelægges for nationalforsamlingerne samtidig med de omhandlede ligelydende love. Sådant organisations- og budgetforslag er i henhold hertil i Norge udarbeidet ved en dertil nedsat komite, og forelå færdigt 31 december 1904. Det vides derimod ikke at nogen tilsvarende forføining endnu er blit truffet i Sverige.

Den norske regjering fremla, i mai 1904, et forslag til de ligelydende love, som var udarbeidet i nøieste overensstemmelse med den foreløbige overenskomst af mars 1903. I dette for-

slag var særkonsulernes forhold til udenrigsstyret og gesandtskaberne reguleret ved en række af bestemmelser. Således om ubetinget pligt for særkonsulerne, i sager som har antat eller forudsees at ville anta en diplomatisk karakter, til at efterkomme forespørsler og anmodninger fra udenrigsministeren; om at konsul i det land hvor han er ansat, som regel ikke må træde i forbindelse med statens centralmyndigheder, navnlig ikke med det fremmede udenrigsstyre, kort sagt regler som strengt begrænser konsulernes virksomhed, samtidig med at kontrollen med dem henlægges til norsk myndighed.

Den svenske regjering undgik i længere tid direkte besvarelse af dette forslag, men i mellemtiden blev ved den svenske ministerchefs optræden, forhandlingernes ophavsmand og egentlige bærer fra svensk side, udenrigsminister Lagerheim, tvunget til at ta afsked. Derefter tog premierministeren, Boström, forhandlingerne i sin hånd, og fremkom endelig i november 1904, et halvt år efter at det norske forslag var fremsat, med en fremstilling af forskjellige «grundprinciper» for de nævnte love. Han opstilled her pludselig en række krav som stod i bestemt strid med den trufne aftale. I sit svar herpå til den svenske regjerings chef (af 26 november 1904) udtalte den norske statsminister, dr. juris Hagerup, om et af disse krav, at det vilde «efter almindelige stats- og folkeretslige principer påtrykke Norge et lydrigestempel» — og «i national hen-

seende være et overordentlig stort tilbageskridt i forhold til nuværende ordning af konsulatvæsenet.»

I december 1904 blev derefter fra svensk side fremlagt et udkast til de ligelydende love. Bag dette stod flertallet af det svenske statsråds medlemmer, hvorimod hr. Boström ikke fandt at kunne forlade sit i den nævnte fremstilling tagne standpunkt. Det vil let indsees, at det, uanset forslagets indhold, måtte i høi grad vanskeliggjøre en overenskomst, at den svenske premierminister, og Sveriges mægtigste politiker, erklæred at være bestemt imod det forhandlingsforslag som han selv på regjeringens vegne bød nordmændene. Det viste sig at også det svenske lovudkast indeholdt en række krav, som fra norsk standpunkt var uantagelige, idet de stod i strid med det aftalte grundlag for og hensigten med forhandlingerne.

Den norske regjering udtalte i sit svar derpå, at forslaget indeholdt i det mindste seks punkter som i sagen indbragte «helt nye momenter, en række af krav, som, hvis de var blit fremsat og fastholdt på et tidligere stadium, vilde ha ledet til at tanken om at komme til indbyrdes forståelse hadde måttet opgis.» Om disse punkter udtaler den norske regjering videre, at de er åbenbart uantagelige, «dels fordi de strider mod Norges grundlov eller de fordringer som hertillands stilles til

selvstændighedens indhold og former, dels fordi derved ikke opnås hvad der ved den hele forhandling tilsigtedes, nemlig — for at benytte de svenske underhandleres egne ord —, at «der oprettes særskilt konsulatvæsen for Sverige og for Norge. Hvert riges konsuler hører under den myndighed i hjemlandet, som dette for sit vedkommende bestemmer»». Var det svenske forslag blit antat, vilde det norske konsulatvæsen i vid udstrækning være blit underlagt udenrigsministeren, som er svensk konstitutionel minister.

Det norske statsråds udførlige redegjørelse for de bestemmelser i det svenske lovudkast der ansås som uantagelige, besvared det svenske statsråd med en erklæring om, at det måtte fastholde vigtigere dele af disse punkter, hvorhos villighed til fra svensk side at fortsætte forhandlingerne, var betinget af, at det norske statsråd følte sig opfordret til at fragå sit standpunkt

Hermed var forhandlingerne afbrudt, også denne gang uden resultat. Det hadde vist sig, at tiltrods for den forhandlingsvenlighed og det alvorlige ønske om enighed, som den hele tid var vist fra norsk side, lige siden den foreløbige overenskomst, så var det svenske statsråd ikke længer villig til en udskiftning af konsulatfællesskabet på det ved dokument af 24 mars 1903 givne, og af kongen ved en statshandling godkjendte grundlag, men gjorde oprettelse af

eget norsk konsulatvæsen afhængig af en række nye betingelser og indskrænkninger, hvis antagelse fra norsk side vilde betegne en national selvopgivelse. Det norske statsråd meddelte umiddelbart efter modtagelsen af det svenske svar, at dette ikke foranlediged ytterligere udtalelser fra norsk side.

I erkjendelsen af hvor skjæbnesvangert for unionen dette sidste forhandlingsbrudd har vist sig at være, er der fra enkelte hold i Sverige forsøgt at gi det udseende af at forhandlingerne blev brudt af den norske regjering. Dette kan allerede efter hvad ovenfor er oplyst, synes frugtesløst; men det blir ytterligere håbløst efter de afsløringer som nu er gjort af Sveriges kyndigste parlamentariker, hr. Adolf Hedin, mangeårig repræsentant i rigsdagen for Sveriges hovedstad, og veteranen blandt Sveriges rigsdagsmænd. I en offentlig tale for kort tid siden udtalte han, at det var ikke først i slutten af forrige år, at det blev åbenbart for dem som var indviet i forholdene i Sverige, at underhandlingerne skulde strande, men dette var for dem klart allerede forrige vår, så at udenrigsminister Lagerheim, som indtil den tid hadde ført forhandlingerne med Norge på en så heldig måde, allerede da lod personer forstå, at det kanske var ligeså godt han gik sin vei straks. «Jeg kan — sier hr. Adolf Hedin — «tillægge, at det aldeles definitive forslag fra hans side ikke har været underkastet nogen prøvelse»; det var nemlig af

statsminister Boström allerede den vår blit bestemt, at forhandlingerne skulde tilintetgjøres, og Lagerheim blev tvunget til at ta sin afsked. «Men — sier hr. Adolf Hedin videre — det formindsker ikke den afgåede udenrigsministers fortjeneste, det formindsker heller ikke fortjenesten for de medlemmer af det norske statsråd med hvem han drev de uden tvil ret vanskelige forhandlinger. Dem tilkommer hæderen for at ha bragt underhandlingerne til det punkt som den foreløbige overenskomst (af mars 1903) viser. Og efter alt jeg kjender til den, var det som stod tilbage, uendelig enkelt i sammenligning med de vanskeligheder som var overvundet.» Dette er den fremragende svenske parlamentarikers, Sveriges uden sammenligning kyndigste politikers dom over Boström og hans måde at bryde forhandlingerne på.

Da hr. Boström for nylig blev tvunget til at ta sin afsked, indeholdt Sveriges ledende organ for førstekammer-partiet, «Nya Dagligt Allehanda» (9 april 1905) en artikel om ham, som er særlig oplysende for den svenske opfatning på det hold. Deri heder det bl. a., at «han sammen med sine kolleger betonede konsulatsagens uløselige sammenhæng med spørsmålet om udenrigsstyrelsen. Hans feil og hans store misgreb var, at han et øieblik af nordmændene lod sig formå til at gjøre den afvigelse fra sit oprindelige standpunkt, som fik udtryk i «kommunikeet» (af mars 1903). «Men han udsletted for en væsentlig del sin feil

ved i rette tid og inden det var forsent, at opta pány sit gamle og eneste rigtige standpunkt. Da nordmændene negted at behandle spørsmålet om udenrigsstyret i forbindelse med konsulatsagen[1], leded dette med ufravigelig konsekvens Boström — tiltrods for nordmændenes grænseløse harme — til at forlange særkonsulernes subordination under den svenske udenrigsminister.» På denne måde tilstår altså uden blusel det ledende organ for den svenske aristokratiske overklasse, at Boströms optræden i 1904 var åbent brudd på aftale, eller som det udtrykker det, en tilbagevenden «til sit gamle standpunkt.»

[1] I den foreløbige overenskomst af 24 mars 1903 er det udtalt og af begge regjeringer anerkjendt, som en udtrykkelig betingelse for forhandlingerne, at de alene skulde gjælde ordningen af konsulatvæsenet, og at udenrigsstyret skulde holdes udenfor, som et spørgsmål der endnu ikke var modent til afgjørelse.

VII. DEN UNIONSPOLITISKE SITUATION I ØIEBLIKKET

Det Boströmske ministerium har, ved sin opsigtsvækkende måde at bryde forhandlingerne på stik imod truffen aftale, forspildt en enestående anledning til at nærme de to folk til hinanden i god forståelse; aldrig i unionens senere historie har der, ialfald i Norge, været så stor villighed til og så sterk tro på muligheden af at komme til enighed med det andet folk og få bortryddet de gjenstående tvistemål. Hvorfor aftalen blev brudt og derved alt tilintetgjort som var opbygget, står for os dunkelt; men én ting tror vi at være sikre på, og det er at man ikke i Sverige hadde tænkt sig muligheden af den virkning som denne den svenske regjerings optræden vilde få i Norge. Man har sikkert regnet på at nordmændene er splittet i partier som ikke vilde bli enige, de er et tålmodigt folk, som har fundet sig i svenske overgreb før, de vil nok også finde sig i denne

krænkelse, om de end kanske vil gjøre lidt bråk. Man hadde imidlertid regnet feil. Fra den dag den svenske regjerings optræden mod indgåt aftale og mod sit eget forslag, blev bekjendt i Norge, var nordmændene praktisk talt forenet til et eneste parti med den bestemte vilje at afvise alle svenske forsøg på overgreb, og at gjennemføre vor ret som et suverænt rige. Vi har opfyldt alle fordringer til hensynsfuldhed og imødekommenhed, vi har gjentagende forhandlet med Sverige ikke om vor ret, men for at komme til en venskabelig overenskomst, alt hvad vi har opnådd er gang på gang at få tiden forhalet, tildels på en for os ydmygende måde. Nu måtte det være slut; der var, saa mente vi, ikke længer valg; da man fra svensk side hadde gjort uberettigede krav på indflydelse i norske anliggender, så vilde det være selvopgivelse her at bøie af, vor værdighed som nation og vor selvstændighed kræved derfor at se sagen gjennemført, at se vor selvbestemmelsesret i egne anliggender respekteret. Således, og alene således, må nordmændenes enstemmige vilje til at oprette eget norsk konsulatvæsen opfattes, denne sag er for os blit skilleveien mellem selvstændighed eller selvopgivelse. Da vi ikke frivillig vil opgi vor suverænitet, så er vi fast bestemt på at gjennemføre denne vor egen sag, uanseet mulig modstand fra svensk side, vi vil stå eller falde på vor lovlige ret.

Meddelelsen om underhandlingernes afslutning blev git stortinget af statsminister Hagerup i en tale 8 februar 1905, i hvilken den derved fremkaldte stilling betegnes som meget alvorlig, og den nuværende unionelle tilstand som uholdbar. Statsministeren udtalte bl. a.: «Opgaven må derfor nu mere end nogensinde være: helt og uafkortet at få gjennemført betingelserne for at Norge kan indta den stats- og folkeretslige stilling der tilkommer det som suverænt rige, og som alle nordmænd har været og er enige om at hævde.» Stortinget nedsatte i sagens anledning en specialkomité, som den 6 mars 1905, med 16 mod 3 stemmer, afgav en foreløbig udtalelse, gående ud på oprettelse af eget norsk konsulatvæsen ved norsk lovbeslutning, som skal træde i kraft senest 1 april 1906.

Efter forhandlingernes afbrydelse trådte ministeriet Hagerup, dannet med konsulatsagens løsning gjennem forhandling med Sverige som program, tilbage, og det nye ministerium, med det tidligere medlem af det Hagerupske, Chr. Michelsen, som chef, blev sammensat af fremtrædende mænd inden de forskjellige politiske partier.

I stortinget 15 mars 1905 angav statsminister Michelsen som regjeringens program: «På grundlag af og i overensstemmelse med specialkomiteens beslutning af 6 mars og i samarbeide med stortinget at gjennemføre Norges grundlovmæssige ret til eget norsk konsulat-

væsen og hævde Norges suverænitet som et frit og selvstændigt rige.» «Vi ved,» udtalte han, «at sammen med os står et enigt og samlet storting og et enigt og samlet folk. Dette er stillingens styrke. Det norske folk har intet høiere ønske end at få leve i fred og god forståelse med alle, og ikke mindst med vort svenske nabofolk, for at vi kan få sætte hele vor nationale kraft ind på udviklingen af vore materielle hjælpekilder og på det kulturarbeide som i vore dage også kan gi de små lande hæder og rang blandt nationerne. Men såsandt som vi nordmænd har såvel livets som historiens og forfatningens ret til at leve vort eget nationale liv som en fri nation, så sandt er det også vor forvisning, at vort folks samlede og ubøielige vilje til at yde ethvert offer for at gjennemføre denne vor ret i overensstemmelse med Norges grundlov skal føre frem til målet.»

Idet forsamlingen reiste sig, udtalte stortingspræsidenten: «Jeg tror på forsamlingens vegne at turde udtale et sikkert håb om et godt og tillidsfuldt samarbeide mellem regjering og storting, og tillige forvisningen om at stortinget vil yde regjeringen sin faste støtte til løsningen af den store og vanskelige opgave som er begge stillet.»

Ministerchefens erklæring i Norges storting blev fra svensk side besvaret med nedsættelse af en «hemmelig» rigsdagskomite til overveielse af den politiske situation som var skabt ved af-

brydelsen af de unionelle forhandlinger. Denne hemmelige komite sammentrådte under præsidium af de to landes kronprinsregent, et forhold som ikke var skikket til i Norge at skabe tillid og tilfredshed.

Som det umiddelbare resultat af denne hemmelige komites overlægninger må det vel nærmest opfattes, at kronprinsregenten i sammensat norsk-svensk statsråd den 5 april 1905 fremsatte følgende forslag:

«Jeg opfordrer herved de forenede rigers statsråd til på begge sider uden ensidig fastholden af tidligere indtagne standpunkter straks at opta frie venskabelige underhandlinger angående en ny ordning af alle unionelle anliggender, med det grundprincip, at fuld ligestillethed mellem landene bør søges gjennemført. Den vei som jeg mener man bør vælge, og på hvilken man med god vilje på begge sider efter min anskuelse kan vinde en for alle parter fuldt tilfredsstillende løsning af vanskelighederne, er denne:

Fælles udenrigsminister, svensk eller norsk mand, ansvarlig for begge riger eller for en fælles institution;

særskilt konsulatvæsen for hvert rige, dog således, at konsulerne i alt hvad angår forholdet til de fremmede magter, bør stå under udenrigsministerens ledelse og kontrol.

Hvis der under forhandlingernes gang skulde kunne findes en anden form for ordningen af

de unionelle anliggender, dog altid med bibehold af fællesskab i de udenrigske sagers ledelse, som er et ueftergiveligt vilkår for unionens beståen, så erklærer jeg mig herved beredt til at ta også dette under alvorlig overveielse.»

Dette forslag, som for udenforstående ved første øiekast kan se imødekommende ud også overfor norske krav, blir mindre lovende, når det sees på baggrund af de sidste tiders begivenheder. De forhandlinger vi med så stor beredvillighed og tro var gåt til, var netop brudt fra svensk side, uagtet vi syntes dengang at ha alle mulige garantier, ved bindende aftaler og og kongelig beslutning, for at de skulde føre til et gunstigt resultat. Nu bød man os nye underhandlinger med det samme svenske statsråd[1], endog uden sådanne garantier som sidste gang; hvad borged os for, at ikke også denne gang alt som opnåddes, vilde bare bli forhaling af tiden? Dertil kom, at på grundlag af netop et lignende program hadde der i den sidste norsk-svenske unionskomite været arbeidet i samfulde tre år fra 1895 til 1898, uden at man kom til noget resultat: de svenske forslag til ordning kunde ikke antas af nogen norsk fraktion. Var det nogen udsigt til

[1] Vistnok måtte umiddelbart efter fremsættelsen af ovennævnte forslag statsminister Boström ta sin afsked, hvilket jo røbed èn vis indrømmelse overfor Norge; men resten af den svenske regjerings medlemmer blir dog siddende, også de medlemmer som helt hadde tiltrådt Boströms særforslag.

større enighed denne gang? Det syntes jo endog som om forslagets ordlyd måtte udelukke forhandling om det fra norsk side krævede særskilte norske udenrigsstyre. I Norge blev derfor dette forslag opfattet som et forsøg på en forhaling, som vilde hindre stortinget i at gjennemføre vort eget konsulatvæsen. Dette indtryk blev ytterligere styrket ved den eiendommelige måde hvorpå forslaget blev offentliggjort i Sverige, straks efter statsrådsmødet, og øieblikkelig telegraferet til udenlandske aviser, uagtet protokollen ikke skulde offentliggjøres før den norske regjerings betænkning var indhentet. At offentliggjøre på egen hånd en del af en protokol, før den anden del fōrelå, synes i ethvert fald mindre hensynsfuldt overfor den anden part, og kunde vanskelig være skedd, hvis hensigten hadde været at komme til enighed ved at imødekomme Norges berettigede krav.

I sammensat norsk-svensk statsråd 25 april 1905, svared den norske regjering i tilslutning til justitsdepartementets foredrag bl. a.: «Som bekjendt har det norske folk reist et enstemmigt krav på at få oprettet eget norsk konsulatvæsen, og med ligeså stor enstemmighed hævdet at denne sags afgjørelse, som liggende udenfor det ved rigsakten etablerede fællesskab mellem rigerne, er forbeholdt de norske statsmyndigheder. — — — — Forsåvidt det i sammensat statsråd fremkomne forslag skulde være bygget på den forudsætning, at konsulatsagens videre fremme

foreløbig skulde stilles i bero, vilde Norges tilslutning til en sådan forudsætning efter departementets opfatning være enstydig med en opgivelse af det norske folks enstemmige krav på nu at se gjennemført en ret der tilkommer Norge som suverænt rige og er hjemlet ved dets grundlov, og af en reform som næringslivets udvikling og vilkår med voksende styrke tilsier, for istedet at opta en mellemrigsk forhandling, der efter gjentagne erfaringer desværre må befrygtes at ville bli frugtesløs eller i bedste fald forsinke sagens gjennemførelse. Der kan nemlig ikke bortsees fra at det nu fremkomne forslag om forhandling ikke er noget nyt, men at lignende forslag gjentagne gange tidligere i unionens historie forgjæves har været prøvet. De tre unionskomiteer af norske og svenske mænd, som i det forløbne århundrede efter forudgående forhandling har afgit — i 1844, i 1867, og i 1898 — forslag til nye bestemmelser om rigernes indbyrdes forhold, har ikke ledet til noget positivt resultat.»

Efter at ha nærmere omtalt disse unionskomiteers uheldige skjæbne og særlig den sidstes (1895– 1898) frugtesløse forhandlinger, minder regjeringen om, «at lige resultatløse blev også de mellem begge regjeringer i 1885—1886 og 1890—1891 om ordningen af det ministerielle statsråd førte forhandlinger».

«Har således resultatet af de nævnte bestræbelser været lidet opmuntrende, må dette i

endnu høiere grad sies at ha været tilfældet med de netop nu afsluttede forhandlinger» angående spørsmål som står i forbindelse med oprettelse af særskilte konsulatvæsener. Regjeringen fremholdt videre i tilslutning til justitsdepartementets foredrag, hvorledes disse forhandlinger, som var indledet ifølge svensk initiativ, stranded på den omstændighed, at der fra svensk side sluttelig blev opstillet og fastholdt en række krav, der dels ansåes stridende mod Norges grundlov og vor ret som suverænt rige, dels vilde udelukke hvad der ved den foreløbige overenskomst var forudsat, nemlig at hvert riges konsuler skulde høre under den myndighed i hjemlandet, som dette for sit vedkommende bestemte. Herved er i Norge fremkaldt en dyb skuffelse, der, om den skulde forsterkes ved nye mislykkede forsøg, vil indebære den største fare for det gode forhold mellem begge folk, hvilket i langt høiere grad end traktatmæssige bånd og retslige former er grundlaget for begge folks samhold og styrke.

«Under disse omstændigheder finder departementet at måtte fraråde at der atter indledes nye forhandlinger om de unionelle forhold, forinden norsk konsulatvæsen er gjennemført. Først når dette er skedd, vil den tillid vende tilbage som er betingelsen for enhver venskabelig og frugtbar drøftelse af vanskelige og ømtålige unionelle forhold, og departementet vil da kunne tilråde at der optas forhandlinger om ord-

ningen af udenrigsstyre og diplomati og om den ifølge rigsakten bestående union og de herunder hørende spørsmål. Men disse forhandlinger måtte i så tilfælde bli at føre på et helt frit grundlag, med fuld anerkjendelse af hvert riges suverænitet, uden forbehold eller begrænsning af nogen art, og således også — i lighed med hvad der fandt sted i 1898 — omfatte den fra norsk side foreslåede ordning med særskilt norsk og særskilt svensk udenrigsstyre i de former som ethvert af rigerne måtte anse nødvendige for varetagelsen af sine opgaver og interesser.

«I overensstemmelse hermed måtte derhos være vedtat, at hvis også nye forhandlinger skulde bli resultatløse, måtte man ikke falde tilbage på *status quo,* med fastholden af den nuværende uholdbare unionelle tilstand. Det måtte være en bindende forudsætning, at de nu bestående forhold ikke skal lægge hindringer i veien for udøvelsen af det enkelte riges selvbestemmelsesret, men at hvert af rigerne frit kan bestemme de fremtidige former for sin nationale tilværelse. Ti ikke en tvangsunion, men alene to frie og selvstændige nationers gjensidige tillid og samfølelse, kan betrygge begge folks fremtid og lykke og rigernes uafhængighed og integritet.»

Den svenske regjering svared herpå bl. a.: «Da tanken på videre forhandling nu afvises fra norsk side, inden eget norsk konsulatvæsen er blit gjennemført, og da der desuden fra norsk

side opstilles en forudsætning for eventuelle nye forhandlinger som er uforenlig med unionen og rigsakten», kan åbenbart forhandlinger på den antydede grundvold «ikke for tiden med nytte indledes». Den tilstedeværende norske statsrådsafdeling svared derefter bl. a., at det fremgik af den norske regjerings betænkning, «at det ikke fra norsk side er formålet at søge den nuværende union opløst. På den anden side finder man at måtte fremholde, at der er adgang til en sådan opløsning, og at forhandlinger, der efter vedtagelse af begge rigers statsmyndigheder også forudsætter denne eventualitet, er forenlige med rigsakten.» — Efter kronprinsregentens beslutning blev derefter sagen stillet i bero.

Hvad vil nu ske? Det norske storting har enstemmig vedtat lov om eget norsk konsulatvæsens oprettelse; men hvad der videre vil hænde, vil for en stor del afhænge af kongemagten. Vi nordmænd har vanskelig for at tænke os muligheden af at repræsentanten for den norske kongemagt skulde kunne negte sanktion på en lov som så enstemmig er forlangt af det norske folk, i en sag som stadig med større og større styrke har seiret for hvert nyt valg siden 1892. Skulde noget sådant hænde, som det virkelig fra enkelt hold har været antydet, så kan det ikke ske af norske hensyn, men på grund af svensk indflydelse. Sådanne hensyn i en norsk sag ligger imidlertid i Norge udenfor forfatningen, og det vil i tilfælde ikke være mulig for kongemagten

at finde en norsk regjering, som kunde ta ansvaret for et sådant skridt. Men uden en ansvarlig regjering kan den uansvarlige kongemagt ikke regjere og ingen regjeringsbeslutninger fatte; hvis kongemagten fremdeles opretholder sin negtelse af sanktion, vil den følgelig ha sat sig sig selv udenfor den norske forfatning, ved at forsøge på at indføre et personligt selvherskerprincip uden ansvarlige rådgivere, hvilket er i ligefrem strid med vor konstitutions principer og ordlyd. Man har sagt, at der i så tilfælde vilde være revolution i Norge. Men det blir da ikke det norske folk, ikke det norske storting, ikke den norske regjering som har gjort revolution; ti at det norske folk forlanger eget konsulatvæsen, er ingen revolution; at det norske storting i overensstemmelse dermed fatter beslutning derom, er ikke revolution; at den norske regjering tilråder sanktion på denne lovbeslutning og ikke kan ta ansvaret for en sanktionsnegtelse, er ingen revolution; for en regjering gjør ikke revolution ved at negte at handle mod sit lands interesser; at kongemagten efter dette ikke vil være istand til at finde en ny regjering, er heller ikke revolution, man kan ikke tvinge vort lands borgere til at gå ind i et ministerium. Men den lovlig valgte og den lovlig siddende nationalforsamling kan ikke la landet være regjeringsløst, og da kongemagten har sat sig selv udenfor funktion, må stortinget anmode det tidligere ministerium om

at bli siddende og udøve regjeringshandlinger, som om kongemagten var tilstede. Dette er selvfølgelig heller ingen revolution, men simpelthen hvad de opståede forholde byder som nødvendigt.

Det er for øieblikket umulig at forudsi, hvad som videre vilde ske i et sådant tilfælde.

Man har i Sverige påståt at den svenske optræden i de unionelle stridigheder væsentlig har tat sigte på unionens og halvøens interesser. Vi kan ikke her i Norge opfatte sagen således; vi finder at den vedholdende svenske modstand mod berettigede norske krav alene kan tjene til at svække unionen og halvøen, en fortsættelse af den nuværende tingenes tilstand, med to folk som står med afgjort mistillid til hinanden, indeholder en stor fare for vort samhold, og vilde, om den fortsættes, føre til at vi ikke kunde optræde med den samlede kraft udadtil, som var nødvendig, om farens stund skulde komme, og vi blev angrebet af en ydre fiende. Vi kan ikke vide, når dette vil ske, og derfor anser vi det for at være en tvingende nødvendighed, at vi hurtigst mulig får oprettet en mere tilfredsstillende ordning, så begge folk kan mødes i gjensidig tillid; på denne måde vil Skandinaviens fremtid bedst sikres. Vi anser det som selvsagt, at det norske og svenske folk må holde sammen, og vi kan ikke tænke os muligheden af at Sverige skulde bli angrebet, uden at vi straks vilde

ile det til hjælp, sålangt vor evne rækker. Me
et sterkt og modstandsdygtigt Skandinavien ka
alene bygges på de to folks fulde selvbestem
melsesret, og på deres sammenslutning af f
vilje. Et forbund hvori det ene fol
søges kuet i sin selvstændighed, er o
blir en fare.

